

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

PETR BURIAN

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách

Petr Burian

Bakalářská práce

Studijní program: sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

vedoucí práce: Mgr. Kateřina Plchová

Praha 2024

Prague College of Psychosocial Studies

**The Use of Elements of the Forum Theatre in Primary
Prevention in Schools**

Petr Burian

The Bachelor Thesis

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Kateřina Plchová

Prague 2024

Prohlášení:

- 1) Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
- 2) Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
- 3) Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní nebo výzkumné účely.

V Praze dne .....

Podpis .....

Petr Burian

Poděkování:

Rád bych poděkoval své vedoucí práce Mgr. Kateřině Plchové za cenné rady a připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Zároveň bych chtěl poděkovat všem účastníkům výzkumu za jejich ochotu a otevřenost.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá využitím prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách. Teoretická část popisuje typy negativního a problémového chování ve školách a možnosti jejich prevence. Dále se podrobněji zabývá šikanou, jejími následky, dopady a řešením a pojednává o principech Divadla Fórum. Výzkumná část zpracovává názory a zážitky samotných účastníků Divadla Fórum s cílem zjistit funkčnost preventivních programů založených na prožitku. V rámci kvalitativního výzkumu byla data získána s použitím polostrukturovaného rozhovoru a zpracována pomocí tematické analýzy.

Klíčová slova

Primární prevence, negativní a problémové chování, šikana, kyberšikana, Divadlo Fórum, prožitkové vzdělávání.

Abstract

The bachelor thesis deals with the use of elements of school primary prevention in the Forum Theater. The theoretical part describes the types of negative and problematic behaviour in schools and the possibilities of their prevention. It also focuses in more detail on bullying, its consequences, impacts and solutions and outlines the principles of the Forum Theatre. The research part describes the opinions and experiences of the Forum Theater participants themselves with the aim of ascertaining the functionality of experience-based preventive programs. As part of the qualitative research, data were obtained using a semi-structured interview and processed using thematic analysis.

Key words

Primary prevention, negative and problematic behavior, bullying, Forum Theatre, experiential education.

OBSAH

ÚVOD.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 NEGATIVNÍ CHOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH	9
1.1 Typy negativního chování.....	10
1.2 Problémové chování.....	11
2 PREVENCE NEGATIVNÍHO CHOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH	14
2.1 Primární prevence ve školách	14
2.2 Druhy primární prevence	17
3 ŠIKANA VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	18
3.1 Definice šikany	18
3.2 Oběť šikany.....	19
3.3 Agresor.....	20
3.4 Vývoj šikany	20
3.5 Typy šikany.....	20
3.6 Rozpoznání šikany	22
3.7 Vliv rodiny na výchovu agresora/šikanovaného dítěte	22
3.7.1 Rodinné prostředí šikanovaného dítěte.....	23
3.7.2 Rodinné prostředí agresora	24
3.8 Řešení šikany	24
3.9 Dopady šikany	25
3.10 Prevence šikany	26
3.10.1 Úloha školství v prevenci šikany	27
3.10.2 Úloha rodičů v prevenci šikany	28
3.10.3 Úloha organizací v prevenci šikany.....	29
4 KYBERŠIKANA.....	30
4.1 Vymezení pojmu.....	30
4.2 Kyberšikana ve školách	30
4.3 Prevence kyberšikany ve školách	31

5	DIVADLO FÓRUM	32
5.1	Historie a vznik	32
5.2	Principy a metody	34
5.3	Role Jokera.....	36
II. PRAKTICKÁ ČÁST		38
6	VÝZKUM	38
6.1	Volba metodiky.....	38
6.2	Kvalitativní výzkum a jeho cíl.....	39
6.3	Mé předporozumění tématu výzkumu	39
6.4	Výběr výzkumného souboru a výzkumné otázky	40
6.5	Scénář rozhovorů a sběr dat.....	42
6.6	Etické aspekty výzkumu	42
7	VÝSLEDKY	44
7.1	Téma č. 1: Funkčnost prožitku při prevenci	44
7.2	Téma č. 2: Osobní zkušenost s šikanou / kyberšikanou a prožitky pocitů viny	46
7.3	Téma č. 3: Význam emocí	48
7.4	Téma č. 4: Ohlasy a reakce na zážitkovou prevenci Divadla Fórum.....	51
7.5	Téma č. 5: Originalita divadla Fórum.....	52
7.6	Téma č. 6: Role rodiny a pedagoga	54
7.7	Téma č. 7: Prožitek a vcítění.....	56
7.8	Shrnutí výzkumného šetření	57
8	DISKUSE.....	60
ZÁVĚR		62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		63
SEZNAM PŘÍLOH.....		66
PŘÍLOHA 1: OTÁZKY K ROZHOVORU		I
PŘÍLOHA 2: INFORMOVANÝ SOUHLAS		II

ÚVOD

Primární prevence je důležitou složkou v sociální práci, zdravotnictví a snad všech aspektech našeho života. Včasné podchycení, pojmenování a řešení problémů může zamezit či zmírnit mnohé komplikace ve vývoji osobnosti a pomoci prakticky aplikovat procesy, které vedou ke zdárnému rozvoji jedince i celé společnosti.

Důležitost prevence platí dvojnásobně u dětí a dospívajících, kteří jsou křehcí ve svém vývoji a jsou konfrontováni se spoustou překážek a problémů, se kterými si často nevědí rady.

Tématem prevence se aktivně zabývám od roku 2017, kdy jsem začal hrát v Divadle Fórum pro prožitkové vzdělávání, které se zaměřuje především na studenty druhého stupně základních škol a dětské domovy. Díky vlastním zkušenostem s prací s dětmi a dospívajícími jsem se rozhodl pro konkrétnější rozbor primární prevence na školách a v rámci výzkumné sondy jsem zkusil alespoň trochu podhalit princip prožitkového vzdělávání založeného na zážitku a komunikaci.

Dále jsem se pokusil vše konkrétněji uvést na podrobnějším rozboru šikany a dotknout se dnešního velkého problému: kyberprostoru.

Výzkumná část se zabývá konkrétními zážitky a názory profesionálních herců, kteří dlouhodobě v Divadle Fórum působí.

Formou polostrukturovaných hloubkových rozhovorů jsem zjišťoval, jak účinkující zpracovávají příběhy představení a interakci s dětmi s ohledem na jejich funkci prevence rizikového chování. Rozhovory s pěti participanty jsem analyzoval pomocí tematické analýzy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

„Pokud budeme vychovávat a vzdělávat žáky pouze podle předem stanovených schémat bez respektování jejich individuálních zvláštností, bez respektování autenticity (jedinečnosti) každého žáka, tak náš pedagogický záměr nebude účinný. Ve výchově je důležité pokusit se o vytvoření takových podmínek, aby se člověk stal subjektem vlastního rozvoje a vlastní výchovy (sebevýchovy).“ (Šafránková 2019, s. 53)

1 NEGATIVNÍ CHOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH

Pod pojmem negativní chování si můžeme představit mnoho situací, které ve školním prostředí mohou vznikat. V této části práce bych rád uvedl obecný přehled a obecné stanovisko k negativnímu chování, se kterým se na škole můžeme setkat.

Velká část negativního chování, se kterým se ve školách setkáváme již od prvních ročníků, má příčinu v prostředí, ze kterého dítě pochází. Žák často svým chováním na sebe upozorňuje a vynucuje si tak pozornost, kterou potřebuje (Martínek, 2009). Každý pedagogický pracovník by tedy měl dbát na to, aby znal příběh žáka a okolnosti, které mohou být příčinou jeho chování. Je všeobecně známo, že první projevy rizikového chování jsou ovlivněny nejen faktory rizika, ale i ochrannými faktory. Mezi faktory rizika patří charakterové vlastnosti jedince, jako je jeho temperament, impulzivita, agresivita a úzkost (Dolejš & Orel, 2017). Dalšími faktory, které mohou přispět k výskytu nežádoucího chování, jsou biologické faktory, jako je pohlaví, věk, fyzické vlastnosti a hormonální stav. Velmi důležitým faktorem je prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, a které jej obklopuje. Od výchovy jedince se odvíjí také jeho vlastní chování a nastavená pravidla, která je schopen dodržovat, tolerovat a přijmout (Marková, 2008). Tyto základy sociálního chování dítě přijímá od svých rodičů již v raném věku.

Společenská pravidla, jejich tolerance a pochopení jsou základem pro dobré vztahy a fungování ve společnosti ostatních lidí (Martínek, 2009). Podstatný vliv na formování postojů žáka mají jeho vrstevníci a kamarádi, se kterými přichází do kontaktu, a se kterými tráví svůj volný čas. Mezi protektivní faktory pak patří sebedůvěra, rozvážnost, inteligence jedince (Karimow, 2021).

Jak uvádí Šafránková (2019): „Výchova by měla být naopak respektováním a plným rozvíjením aktivity, tvořivosti i autentické subjektivity všech vychovávaných (respektující výchova, humanizující výchova).“ (s. 65).

A podle Lacinové (2011) je bohužel již běžným přístupem, že výchova dětí je ze strany rodičů v dnešní době velice rozvolněná. Dítě často od útlého věku nedostává jasná pravidla, která se mají ve společnosti dodržovat. Následně má problém s komunikací s rodiči, odmítá je respektovat. Tento problém později přechází do školního prostředí, kdy odmítá respektovat jakékoli jiné autority, tedy také pedagogy.

Výchova by měla být chápána jako komplexní proces, který vede člověka k lepšímu pochopení světa i sebe sama. Měla by vést k samostatnému a kritickému myšlení a k schopnosti překonávat různé problémy a situace ve společnosti.

Naopak by škola či rodina v rámci výchovy neměly na jedince působit manipulativně, což se často děje. Žák potom své chování a jednání podřizuje soudům učitelů, svých rodičů, vychovatelů nebo spolužáků.

Určitě musíme připomenout aktuální problémy dneška, které přímo ovlivňují výchovný proces jako: omezení sociálních kontaktů mezi lidmi, narůstající spěch a stres, digitalizovaná společnost, stále větší apel na zisk a úspěch, narůstající citová otupělost k lidem, zvířatům i věcem, ztráta smyslu pro odpovědnost, ztráta autority apod. (Šafránková 2019).

Existuje skupina rizikového chování, se kterým se ve školách můžeme setkat. Jedná se o výčet negativního chování, které určitým způsobem narušuje pravidla společnosti a následně i ubližuje okolí a je pro společnost nevhodné nebo nebezpečné (Dolejš & Orel, 2017).

1.1 Typy negativního chování

Typy negativního chování můžeme rozdělit na devět kategorií (Dolejš & Orel, 2017).

1) Problémové chování

Toto chování není v souladu s obecnými normami společnosti, nějakým způsobem z nich vybočuje, dítě se v hodinách chová neadekvátně, vyrušuje, nesoustředí se na probíranou látku, odmítá akceptovat pravidla společnosti.

2) Maladaptivní chování

Jedinec se těžko přizpůsobuje ostatním a prostředí. Jeho chování je velice nežádoucí, může být vůči ostatním až agresivní.

3) Protispolečenské chování

Jedinec svým chováním narušuje základy společnosti, její pravidla a nastavení. Svůj záměr projevuje často ve formě protestů a demonstrací.

4) Abnormální chování

Chování odlišné od zbytku společnosti. Často v důsledku psychických problémů.

5) Disociální chování

Negativní chování se projevuje pouze krátkodobě ve formě nekázně, neposlušnosti, vzdorovitosti. Takové chování lze pedagogicko-výchovnými metodami upravit.

6) Asociální chování

Jedná se opět o chování, které se odchyluje od běžných standardů normálního chování. Žák projevuje sklony k záškoláctví.

7) Antisociální chování

Toto je již chování, které je v rozporu se společenskými normami, a projevuje se destrukcí společenských hodnot a poškozováním majetku. Dochází k vandalizmu, šikaně, krádežím a dalším formám kriminality.

8) Delikventní chování

Takové jednání je protizákonné a v konfliktu s pravidly společnosti. Má vážné negativní důsledky a poškozují společnost. Jedná se o fyzické násilí, týrání, trestné činy.

9) Deviantní chování

Jedná se o chování, které je odlišné od standardního chování (Dolejš & Orel, 2017).

Nejčastějším typem negativního chování ve školách je problémové chování, proto jsem se v práci zaměřil právě na tento odlišný typ chování, se kterým se ve školním prostředí můžeme setkat.

1.2 Problémové chování

Pojmem problémové chování označujeme každé chování, které je dle učitele v hodinách nežádoucí. Žák nesplňuje požadavky učitele, v hodinách svým chováním vybočuje od ostatních. Zároveň svým chováním narušuje samotný průběh hodiny a má negativní vliv na zbytek žáků (Martínek, 2009).

V těchto případech se žák takovým způsobem chování snaží dosáhnout toho, aby mu byla věnována pozornost. „Žáci mnohdy svým chováním vyžadují pouze to, aby jim někdo věnoval svou pozornost, které se jim od nejbližších členů rodiny nemusí dostávat“

(Petrek & Martanová, 2020, s. 57). Stejně jako u každého jiného negativního chování ve školách, i zde je velice důležité vědět o zázemí dítěte, jeho výchově a o problémech, kterými si může procházet (Kolář, 2013).

Problémovému chování často předchází nějaké trauma, nebo špatné životní podmínky, ve kterých se dítě spolu s rodiči ocitlo. Bohužel, dítě od svých rodičů nasává jako houba vše, s čím se setká. Výchova jeho rodičů, jejich postoje, výchovný styl a samotné rodinné zázemí jsou základem pro správný vývoj dětské osobnosti (Karimow, 2021). Pokud je některá z těchto podstatných věcí narušena, velmi často se to odráží v chování dítěte. Chování dítěte se také může zhoršit na základě některých změn, kterými žák prochází. Jedná se například o období puberty, kdy je obecně zvýšená vzdorovitost vůči autoritám. Může také reagovat na různé změny, které právě prožívá, například nezáměr spolužáků, špatné známky, aktuální problémy v rodině (Marková, 2008). „V neposlední řadě má na chování žáka vliv také přístup pedagoga“ (Petrek & Martanová, 2020, s.58).

Dítě, u kterého se vyskytuje problémové chování má velice často problémy s komunikací a také obecně v mezilidských vztazích. Často je na spolužáky hrubé až agresivní, stejně tak na pedagogy. V přístupu k němu je potřeba důslednost, pevná pravidla, ale také pochopení, pochvala, motivace (Dolejš & Orel, 2017).

Termín rizikové chování odkazuje na chování, které vykazuje měřitelný nárůst zdravotních, sociálních, výchovných a jiných rizik pro jednotlivce nebo společnost. Tento termín je preferován před dříve užívaným pojmem sociálně-patologické jevy, který je v současných konceptech školní prevence považován za zastaralý. Tento starší termín je vnímán jako stigmatizující a příliš zaměřený na kolektivní společenské normy (Štech & Zapletalová, 2013). Rizikové chování se chápe jako soubor jevů, jejichž existenci a dopady lze zkoumat vědeckými metodami, a které je možné ovlivňovat prostřednictvím preventivních a terapeutických intervencí.

„Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: šikanu a násilí ve školách včetně dalších forem extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, pc apod.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus“ (Miovský a kol., 2015, s. 28-29).

Projevy problémového chování:

- nezájem o probírané učivo,
- pasivita ve vyučování,
- nekázeň v hodinách, vykřikování, mluvení,
- odmítání spolupráce ve třídě,
- odbíhání z lavice,
- slovní napadání vyučujícího,
- fyzické napadání vyučujícího,
- nezájem o cokoliv,
- špatná motivovanost (Martínek, 2009).

2 PREVENCE NEGATIVNÍHO CHOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH

2.1 Primární prevence ve školách

Podle Miovského (2015) v naší zemi do roku 1989 neexistoval vysloveně jasný a koncepční plán prevence. Tato problematika spadala pod Ministerstvo zdravotnictví a jeho Ústav zdravotní výchovy. Kromě dokumentu Boj proti negativním jevům mládeže de facto neexistoval žádný oficiální dokument, který by preventivní systém na národní úrovni definoval.

Hlavní důraz v tomto období se kladl na alkohol a tabák, sporadicky se objevilo téma zneužívání léčiv, případně užívání nelegálních návykových látek. Koncept prevence byl postavený především na principu odstrašování.

Obecným společenským rysem v této problematice bylo často zkreslování, bagatelizace či přímo tendence zamlčovat. Problémy s užíváním těchto látek byly brány jako typické pro kapitalistickou společnost a v té naší, socialistické, neměly své místo. Protože neexistoval žádný ucelený systém, neexistovali ani specialisté v prevenci.

Po revoluci, zejména v polovině 90. let začaly působit systematické aktivity jak v oblasti přímého provádění preventivních programů, tak v oblasti školení pedagogů. Dále do této oblasti začaly vstupovat nestátní neziskové organizace.

Na základě diskuzí a nově vznikajících a často eskalujících problémů, se začalo věnovat více pozornosti preventivním programům na školách a v odborných kruzích se postupně začala formovat ucelenější strategie, jak by prevence měla vypadat a jakým způsobem by měla být prováděna.

Často se však u nás stále upozorňuje na nekonceptnost, amatérismus, neefektivnost preventivních programů a zároveň nedostatečnou kontrolu (Miovský a kol., 2015).

Velkým problémem primární prevence je její ne vždy profesionální konceptnost, častá nesmyslnost, neprofesionalita a chaotičnost. To vše se podepsalo na tom, že mnoho preventivních programů bylo a je neefektivních a mnohdy dokonce kontraproduktivních (Procházka, 2019).

Jako příklad totálního excesu lze uvést vstup scientologické církve na pole primární prevence v roce 2004, kdy musely zasahovat příslušné úřady na základě varování občanů a odborné veřejnosti.

Zlepšení situace v prevenci nastalo po opětovném přenesení zodpovědnosti za primární prevenci uvnitř MŠMT na Odbor speciálního školství a prevence (Odbor 24), kterému se podařilo ve spolupráci se sekretariátem Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky (RVKPP) sestavit pracovní skupinu pro primární prevenci (Miovský a kol., 2015).

Jak už jsem se zmínil v předchozích kapitolách, škola samotná se snaží o to, aby bylo problémové chování žáků odhaleno co nejdříve a adekvátně se k němu přistoupilo.

Cílem primární prevence na školách je tedy výchovou předcházet nebo minimalizovat rizikové projevy chování a co nejvíce omezit dopady rizikového chování, které mohou nastat (Hutyrová, 2019). Dále rozvíjet pozitivní sociální chování, psychosociální dovednosti a zvládání nelehkých stresových situací, se kterými se dítě může setkat (Štech & Zapletalová, 2013).

„Prevence rizikového chování představuje nehomogenní soubor různých přístupů intervencí, které jsou dnes obsaženy v několika různých resortních koncepcích. Tato charakteristická vícekolejnost doprovází preventivní programy od samého počátku“ (Miovský a kol., 2015, s.17).

Podle Miovského (2015) se dá říci, že se prevence školská, zdravotnická a prevence kriminality vzájemně doplňují, často překrývají, aniž by byla jasně popsána hranice mezi nimi.

Primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních vymezuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které za tímto účelem vydalo metodiku. Obsahem metodiky je definice školního preventivního programu a její samotné začlenění do školního řádu a školního vzdělávacího programu. Popisuje možnosti preventivních programů a organizace, které preventivní programy nabízejí. Dále doporučuje postupy při výskytu rizikového chování a klade důraz na pedagogické pracovníky a jejich úlohu v této oblasti (Hutyrová, 2019).

Miovský (2015) dále uvádí, že: „Primární prevence rizikového chování má mezioborovou povahu (setkávají se zde perspektivy různých oborů, jako je pedagogika, psychologie, sociologie, veřejné zdraví atd.) a současně je pro ni charakteristická mezisektorovost (tedy že jednotlivé přístupy a programy jsou současně koncepčně rozvíjeny v různých resortních liniích, obvykle školské, zdravotnické, sociální a linii ministerstva vnitra, případně též dopravy a spravedlnosti)“ (s.17).

Na škole existují preventivní programy, které spravuje školní metodik prevence. Na začátku každého školního roku metodik prevence sestavuje plán preventivního programu školy, podle kterého se škola řídí po celý školní rok (Blahutková & Charvát, 2008). Je úkolem metodika prevence, aby po celý školní rok vykonával dohled nad dodržováním stanovených preventivních aktivit. Po celý školní rok také eviduje veškeré možné oblasti rizikového chování, sleduje žáky v jejich hodinách, na chodbách i při pobytu ve školní družině. Na konci školního roku vyhodnocuje preventivní programy a dosažení jejich cílů. Poskytovatelem preventivních programů je buď škola samotná, nebo se může jednat o programy ze školského zařízení (PPP, SPC, SVP), či o programy v rámci neziskových organizací, které se touto problematikou zabývají. Může se také jednat o programy, které vede policie ČR, ozbrojené síly, hasiči, záchranný sbor, státní zdravotní ústav nebo jiné organizace (Hutyrová, 2019).

Formy tohoto typu vzdělávání jsou různé. Může se jednat o návštěvu ve škole, kde organizace předvede vlastní přednášku, prezentaci, může zde docházet k diskuzím, debatám nebo jednotlivým rozhovorům. Často se také jedná o návštěvu některé výstavy, exkurze (Štech & Zapletalová, 2013).

Podle Miovského (2015) rizikové chování odkazuje ke komplexní kategorii chování, které obvykle zahrnuje interpersonální agresivní chování jako např. násilné chování, šikanu, dále delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku jako jsou třeba krádeže či vandalismus, rizikové zdravotní návyky jako je pití alkoholu, kouření, užívání drog, sexuální chování, ke kterému se řadí nechráněný pohlavní styk, předčasné zahájení pohlavního života, pohlavní styk s rizikovými partnery, dále rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím, např. záškoláctví, nedokončení studia, rizikové stravovací návyky .

Samozřejmě normy určující, co je problémovým chováním, se liší podle kulturních zvyklostí jednotlivých zemí eventuálně jejich zákonů. Nicméně pokud chování žáka způsobuje zdravotní, sociální nebo psychické ohrožení jemu samotnému nebo jeho okolí, lze hovořit o rizikovém chování, které je snahou řešit (Miovský a kol., 2015).

Je však obecně známo, že rizikové chování je jedním z rysů dospívání, kdy se četnost a míra takového chování zvyšuje, ale naštěstí v pozdějších fázích vývoje většinou odeznívá.

Veškeré preventivní programy, které se zaměřují na prevenci negativního chování ve školách jsou v rukou metodika prevence. Samotný rozsah preventivních programů a jejich množství byly na různých školách velmi odlišné. Z tohoto důvodu vznikl systém evidence preventivních aktivit (dále SEPA), který má za úkol zjednodušit plánování těchto preventivních aktivit na školách (Hutyrová, 2019).

2.2 Druhy primární prevence

a) nespecifická

Zde se jedná o zavedení aktivit, které slouží pro smysluplné využívání volného času, při kterých si dítě osvojuje pravidla společenského chování, dodržuje a respektuje pravidla skupiny, a které podporují zdravý vývoj osobnosti.

Jedná se tedy o aktivity, které nejsou specifické, nezaměřují se na určitý typ problémového chování, ale spíše na prevenci a na zdravý vývoj dětského organismu.

b) specifická

Zde se již jedná o různé programy nebo aktivity, které jsou specifické a zabírají se vybranou problematikou. Jejich cílem je předcházení dané problematice a její omezení. Může se jednat o obecnou prevenci, která je zaměřena na všechny žáky a na všechny věkové skupiny, nebo se může jednat o prevenci, která je zaměřena na žáky, u kterých lze předpokládat problémové chování (žáci z rodin, kde mají problematické vztahy, v rodině se vyskytuje agrese, nebo se může jednat o rodinu, kde mají sociální problémy) (Hutyrová, 2019).

Efektivní prevence rizikového chování by se měla vyznačovat komplexností a kombinací mnohočetných strategií a koordinovat spolupráci různých institucí. Je nutné definovat pro jakou cílovou skupinu je určena. Program by měl být atraktivní, aby dokázal zaujmout, s důrazem na interakci a aktivní zapojení.

Cílem prevence je ovlivnit chování, ne pouze informovat a předávat žákům vědomosti. Proto by mělo být součástí programů získání dovedností potřebných pro život, např. nácvik asertivity, schopnost reagovat v krizových situacích, zkvalitnění sociální komunikace. Naopak programy postavené na odstrašování, zakazování, moralizování se ukázaly jako neúčinné (Miovský a kol., 2015).

3 ŠIKANA VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

V rámci prevence rizikového chování ve školách se nyní zaměřím na problém šikany, protože se jedná o jev velmi rozšířený, aktuální a z hlediska řešení často velmi komplikovaný. V rámci Divadla Fórum je proto jedním z velmi častých programů právě prevence proti šikaně, resp. kyberšikaně – fenoménu, který je spjatý s naší technologicky vyspělou dobou, se kterou si ne vždy víme rady.

Šikaně jsem se proto rozhodl věnovat zevrubněji. Tento jev mi připadá jako velmi vhodný k hlubšímu prozkoumání negativního a problémového chování, jeho důsledků a možností jeho řešení. Zároveň jde o jev historicky velmi rozšířený, bohužel stále aktuální, dotýkající se všech aspektů mého studia na vysoké škole i účinkování v Divadle Fórum.

3.1 Definice šikany

Definice slova šikana pochází z francouzského slova *chicane*. Jedná se o sociálně patologický jev, kdy je omezována svoboda a svobodné jednání člověka. Poprvé tuto definici a označení u nás použil pražský psychiatr Petr Příhoda před rokem 1989 (Pospíšil, 2006). Oběť může být ponižována, je fyzicky nebo psychicky napadána, může být ohrožen její majetek (Lovasová, 2005). Při šikaně je oběť zesměšňována, ponižována, tímto následkem ztrácí svoji důstojnost, sebehodnotu, sebedůvěru i schopnost se rozhodovat (Stejskal, 2009). Šikana je celospolečenským problémem, vyskytuje se v různých společenských skupinách. Je častá v pracovním nebo školním prostředí. Její definice je závislá na některých aspektech – jednak to jsou generační posuny a také věková skupina a prostředí šikany (Janošová et al., 2016).

Šikana má mnohá rozdělení, a to podle způsobu ubližování oběti nebo také podle prostředí, ve kterém se šikana vyskytuje (Stejskal, 2009). Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou šikany ve školách, proto se dále zaměřím na šikanu právě ve školním prostředí.

Šikana představuje cílené a většinou opakované použití agresivního chování jednotlivcem či skupinou vůči jednotlivci nebo skupině žáků, kteří se z různých důvodů neumějí nebo nechtějí bránit. Toto chování zahrnuje škálu fyzických projevů jako je napadení, vydírání, útočení na majetek či osobní bezpečnost, stejně jako verbální útoky

v podobě hanlivých výrazů, pomluv, vyhrožování či jiné formy psychického ponižení. (Blahutková & Charvát, 2008). Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků skupinou spolužáků (Kolář, 2001).

Od doby prvního pojmenování problému šikany uplynulo již mnoho let a ledacos se změnilo. V dřívějších dobách docházelo především k fyzické šikaně, tedy k fyzickému napadání oběti. Tento nešvar byl spíše u chlapců a velmi často byl spojen s povinnou vojenskou službou (Kolář, 2003). Nicméně uplynulo několik desítek let a mění se jak pohled na šikanu – informovanost společnosti o tomto problému výrazně narostla – tak také způsob a typ šikany. K fyzické šikaně může docházet také, ale často se jedná spíše o šikanu nepřímou, kdy agresor využívá nepřímých forem šikany (Lovasová, 2005). Navíc se vznikem internetu a sociálních sítí se projevy šikany výrazně změnily. Agresor přes sociální sítě může využívat své anonymity, tedy může se vyhnout veřejnému potrestání (Janošová et al., 2016). I přesto, že při nepřímé formě šikany agresor oběti fyzicky neublíží, jeho tlak může být větší, intenzivnější a všudypřítomný. Z tohoto pohledu je nepochybné, že oběti ubližuje psychicky, což je někdy možná i horší forma. Psychické dopady na oběti šikany jsou jednoznačné (Pospíšil, 2006). V návaznosti na vývoj sociálních sítí a internetu vznikla forma šikany, která probíhá přes elektronické informační technologie. Jedná se o kyberšikanu (Janošová et al., 2016).

Kyberšikaně se budu věnovat podrobněji v navazující kapitole.

3.2 Oběť šikany

Obětí šikany bývají často žáci, kteří jsou z nějakého důvodu odlišní od ostatních (Stejskal, 2009, Pospíšil, 2006). Mohou mít zdravotní hendikepy, mohou být pomalejší, menší, slabší, neprůbojní, mohou mít psychické problémy, mohou se sami od sebe stranit kolektivitu, mohou být premianty, mohou mít zvláštní koníčky, mohou mít hendikepované rodiče (Stejskal, 2009). Důvodů šikany může být opravdu mnoho. V případě oběti šikany se tedy vždy jedná o jedince, který se z některého z výše uvedených důvodů nebrání, neumí bránit nebo se nedokáže ubránit agresorovi. Je tedy důležité si uvědomit, že v případě šikany jde vždy o asymetrickou agresi (Lovasová, 2005).

3.3 Agresor

Bývá sebestředný, bezohledný, necitlivý. Nemá morální hodnoty, případně si je dokáže značně pozměnit (Blahutková & Charvát, 2008). Schopnost porozumět oběti a důsledkům jejich činů je pro agresory nulová. Nemají žádnou empatii, nedokáží se vcítit do role oběti, řeší jen sebe a své uspokojení potřeb z agrese a napadání. Formu šikany bere agresor jako zábavu a způsob, jak se zviditelnit. Pokud jej za jeho chování někdo napadne nebo potrestá, cítí se být ukřivděný (Lovasová 2005, Pospíšil, 2006).

Většinou se jedná o silné a temperamentní jedince, kteří, ač mohou mít strach a pochyby, dokáží je potlačit a navenek být stále neporazitelní (Kolář,2001). Mají dobrý pocit z toho, že druhým ubližují, toto chování je naplňuje a dělá jim radost. Jejich chování a skutky pohání silná touha po moci a velení skupině. Každé jejich utvrzení je tedy posiluje a formuje (Blahutková & Charvát, 2008).

3.4 Vývoj šikany

Šikana má několik forem, začíná mírnou formou a může vyústit až v dokonalou šikanu (Lovasová, 2005). Jednotlivé hranice těchto forem jsou vymezeny spíše za účelem didaktického posouzení, mnohdy se překrývají a vzájemně prolínají, proto jejich určení v praxi je mnohdy velmi obtížné (Pospíšil, 2006). Nicméně právě pro školní prostředí je vymezení šikany velice důležité, jednak pro její pochopení a také pro následující řešení situace (Janošová et al., 2016).

Šikana může zůstat u nejslabší formy, může být včas zastavena, a to buď ze strany okolí nebo agresorů. V tomto případě záleží na jejím včasném odhalení, na pomoci oběti, na povaze agresora (Lovasová, 2005). Šikanování není pouze školní problém, často se přenáší i do mimoškolních aktivit, kroužků a běžného života žáka (Pospíšil, 2006).

3.5 Typy šikany

Typů šikany můžeme rozlišit několik. Od počátečního škádlení, přes vylučování ze společenské skupiny, fyzické napadání, újmu na majetku, obtěžování (Janošová et al., 2016).

V základu lze šikanu rozdělit na:

- přímou a nepřímou,
- fyzickou a verbální,
- aktivní a pasivní (Havlínová & Kolář, 2001).

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci obět' vřejší, škrťí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby obět' zbili. Obět' jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí obět'í, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění obět'í v dosahování jejích cílů.)
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne obět' na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou obět'í, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Obr. č. 1: Druhy šikanování (Havlinová & Kolář, 2001).

Typy šikany:

– Škádlení

Jde o nejnebezpečnější formu šikany, převážně z toho důvodu, že mnohdy trvá velmi dlouhou dobu (Kolář, 2009). Je to slovní typ šikany, kdy agresor se obět'í vysmívá, uráží ji a slovně napadá. Můžeme sem zařadit nadávky, posměšky, pokřikování, urážky, posmívání se (Blahutková & Charvát, 2008).

– Vylučování ze skupiny

Šikana začíná u agresora, ke kterému se následně připojí zbytek třídy. Ostatní se připojí často ze strachu, protože nechtějí být sami v roli obět'í (Janošová et al., 2016). Obět' je vyloučena ze skupiny vrstevníků, z jejich plánovaných akcí, her, ze všech společných aktivit (Blahutková & Charvát, 2008). Sama obět' se straní společnosti a snaží se být v ústraní a nijak neprovokovat agresora (Lovasová, 2005).

– Fyzické napadání

Jde o vyšší stupeň šikany, kde dochází k fyzickému napadání obět'í, agresivní napadání, kopání, tahání za oblečení, rvačky. Obět' se brání minimálně, většinou se bránit nedokáže (Lovasová, 2005).

– Obtěžování

Většinou se ve školním prostředí jedná o slovní urážky na sexuální téma, nicméně může dojít i k fyzickému napadení. Tento typ zahrnuje nepříjemné otázky, které se týkají

choulostivých informací – sexu, sexuální orientaci, pohlaví, náboženství, národnosti. Často jsou doprovázeny nechtěným dotýkáním se, sprostými gesty, sexuálními návrhy (Blahutková & Charvát, 2008).

3.6 Rozpoznání šikany

Jak už jsem zmínil v předchozí kapitole, typů šikany je mnoho a často je obtížné vypořádat, zda se mezi dětmi jedná přímo o vyšší typ šikany, nebo škádlení a popichování. Významný rozdíl je v dopadu, který to má na danou oběť. Při škádlení se oběť alespoň částečně brání, nebo zkouší narážku oplatit. Pokud dá najevo, že se jí posmívání nelíbí, agresor přestane. Toto popichování a škádlení je většinou zábavou pro všechny a oběť se nejeví nijak zvláště ublíženě (Blahutková & Charvát, 2008).

Oproti tomu v případě vyššího typu šikany oběť prožívá ponížení a strach. Nikdy si nedovolí postavit se agresorovi. Pokud dá oběť najevo, že se jí to nelíbí, agresor pokračuje dál, je mu lhostejné, jak se oběť cítí (Kolář, 2009).

3.7 Vliv rodiny na výchovu agresora/šikanovaného dítěte

Rodina je základním stavebním pilířem pro růst a vývoj mladého člověka. Proto je zde kladen velký důraz na kvalitní, láskyplné prostředí, kde má dítě dostatek stimulace, ale také především lásky, pochopení, jistoty a důvěry (Karimov, 2021). Mnoho studií ukazuje, že vznik poruchového chování u dětí je důsledkem především špatných výchovných praktik, negativním rodičovstvím, fyzickými tresty, hrubostí, psychickým násilím a celkově negativním přístupem k dítěti (Hutyrová, 2019). Rodiče zabezpečují všechny funkce rodiny tak, aby rodina plně fungovala, zároveň jsou pro dítě vzorem. Děti k rodičům vzhlížejí a snaží se je ve všem napodobit. Rodiče jsou dětem příkladem také pro správné fungování ve společnosti a vštěpují jim základy slušného chování (Oripovna, 2020). Výchova dítěte je dlouhodobý proces, který začíná ihned po narození. Rodiče mají zodpovědnost za vývoj dítěte a pomáhají mu rozvíjet nejen motorické, ale také sociální a kognitivní dovednosti. Dítě se učí nápodobou a vidí, jak se v rodině dospělí k sobě chovají, to je pro něj obrovským vzorem, který se mu vštěpí do paměti. Vzájemná láska a porozumění hrají ve výchově dítěte a v jeho následných sociálních interakcích obrovskou roli (Helus, 2007).

Výchova dítěte není jednoduchou záležitostí, mnohdy je velice náročná, samozřejmě vždy záleží na temperamentu dítěte a především na vztahu dítěte s rodiči. Existuje mnoho výchovných stylů, jako je například styl liberální, kdy rodiče dítěti dovolí téměř vše, na druhou stranu styl policejní, kdy rodiče dítě trestají za jakýkoli malý prohřešek (Marková, 2008). Tyto výchovné styly rodičů jsou tvořeny na základě mnoha různorodých faktorů. Jde především o rodiče samotné a velikost rodiny, o vzdělání rodičů, o jejich zaměstnání, o zázemí, které jsou schopni své rodině poskytnout. Najít střední hranici mezi těmito výchovnými styly je poměrně těžké, navíc děti jsou velmi rozdílné a potřebují každé trochu jiný přístup (Karimov, 2021). Nicméně základem je laskavý a pozitivní vztah rodiče a dítěte. Rodič musí být důsledný, ale musí být dítěti oporou. Musí se snažit dítěti porozumět, umět ho vyslechnout a podpořit. Zajímavostí je, že se výchovné styly předávají po generace, často aniž bychom to tušili. Mnohdy tyto zavedené rituály děláme tak automaticky, že nad svým chováním nepřemýšlíme (Oripovna, 2020).

Výchova je velmi silnou interpersonální zkušeností mezi žákem a učitelem, rodičem či vychovatelem. Odráží vztah osobnosti a určité situace, vztah jedince a sociální skupiny. Člověk na jednu stranu ovlivňuje určité životní situace a na straně druhé je sám těmito situacemi ovlivňován a utvářen. Každá životní situace je naší součástí a nemůžeme ji izolovat. Pro efektivní výchovu a vzdělání je nutné, aby žák chápal smysl pedagogického snažení a byl vnitřně motivován (Šafránková 2019).

Je velmi častým jevem, že jak agresori, tak šikanované děti mívají problémy ve výchově a komplikovanější vztahy s rodiči. Proto se dále dotknu i rodinného prostředí dětí, které je silným faktorem ve vývoji dítěte.

3.7.1 Rodinné prostředí šikanovaného dítěte

Dítě, které je obětí šikany, často ve svém dětství zažilo nějaký traumatický zážitek, je nemocné, nebo nějak hendikepované, tj. stydí se za to, že je jiné, samo se s tímto problémem špatně vyrovnává (Lovasová, 2005). V kolektivu je bojácné, straní se společnosti. Často má také úzkostnou výchovu. Rodiči je často kontrolováno a úzkostlivě hlídáno. Pokud rodiče dítě nepodněcují ke hrám a novým zkušenostem, ba naopak jej neustále chrání a neumožňují mu objevovat nové situace, probouzí v dítěti neprůbojnost, závislost a ustrašenost (Marková, 2008). Bohužel tyto vlastnosti nejsou nikterak potřebné

pro dobrý vstup do kolektivu. Také přílišná fixace na matku zvyšuje pravděpodobnost šikany v pozdějším věku dítěte (Heluz, 2007).

3.7.2 Rodinné prostředí agresora

Také rodinné prostředí agresora má velmi často svá specifika, která jsou většinou platná. Jejich popsání vychází z mnoha validních výzkumů. Agresor pochází často z rodinného prostředí, kde dochází velmi často ke konfliktům mezi rodiči. On sám tedy nemusí být obětí fyzického násilí, ale může v takovém prostředí vyrůstat a tuto agresi vídat. Chování rodičů a jejich vzájemný vztah je zde tedy vzorem pro přejímání agresivních postojů. Výchova takových rodičů je často autoritativní, bez možnosti projevení vlastního názoru dítěte (Oripovna, 2020).

Dalším možným problémem v rodině agresora může být to, že jemu samotnému je v rodině fyzicky ubližováno. Jeho rodiče jsou ve výchově velice přísní a autoritativní. Za každé neuposlechnutí následuje trest. Rodiče jsou často vznětliví, podráždění. Mezi rodiči a dítětem dochází ke konfliktům, které mohou končit fyzickým nebo psychickým násilím (Martínek, 2009).

Agresoři mohou být vznětliví, emočně labilní, nebo hyperaktivní. Nadměrnou energii, kterou agresivní děti často mívají, je velice vhodné vybit v nějakém sportovním kroužku. Sport je pro děti velmi důležitý, nejen že dokáže vybit nadbytečnou energii, ale také učí dítě pravidlům a respektu k ostatním (Janošová, 2011).

3.8 Řešení šikany

Šikana je bohužel ve školství velmi probíraným tématem a každý z nás se s nějakou její formou setkal. Tato praktika způsobuje mnoho utrpení a bolesti. Rozhodně nejvíce škodí oběti, ale podepisuje se i na okolí, tedy vedení školy, rodičích, pedagogích, rodině oběti a rodině agresora. Pokud šikana doroste do vyššího stupně, má vliv na každého žáka (Blahutková & Charvát, 2008).

Cílem pedagogů i rodičů je rozpoznat šikanu co nejdříve, ihned v jejích začátcích (Lovasová, 2005). Co nejdříve na ni upozornit a adekvátně ji řešit. Potlačení vlivu agresora a jeho touhy po moci a utrpení druhých je zásadní pro udržení správného fungování společnosti (Kolář, 2009). Bohužel je pravidlem, že agresor nezůstává pouze u šikany ve školním prostředí, pokud jeho chování není nijak zastaveno, velmi často

pokračuje s šikanou v rodině, na pracovišti nebo v jiných skupinách lidí (Janošová et al., 2016).

V rámci řešení šikany rozlišujeme, o jakou formu šikany se jedná a zda je šikana v začátcích, nebo se už jedná o šikanu pokročilou (Kolář, 2001). V počátcích šikany je škola schopná vyřešit problém sama. Dochází k rozhovorům se svědky šikany, s obětí šikany a také s agresory. Především musí dojít k ochraně oběti a zajištění dostatečného množství svědků a ke spolupráci pedagogických pracovníků (Arsenio & Lemerise, 2001). Při pokročilejších projevech šikany je nutné spolupracovat s dalšími odbornými orgány jako je středisko výchovné péče, orgány sociálně právní ochrany dítěte, s Policií ČR, s pedagogicko-psychologickou poradnou (Kolář, 2003).

Při řešení problematiky šikany a při její následné nápravě je potřeba vzájemné spolupráce jak vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce i pedagogů, tak rodičů oběti i rodičů agresora (Kolář, 2009).

Ředitel školy musí zajistit bezpečí oběti, vhodné je zprostředkovat návštěvu pedagogicko-psychologické poradny, nebo jiných odborníků, jako je klinický psycholog, nebo psychiatr. Šikana může oběti způsobit negativní následky, proto je vhodné domluvit následnou terapii u odborníků (Lovasová, 2005).

Je také nezbytně nutné dále pracovat s agresorem a zahájit spolupráci a komunikaci s rodinou. Jako potrestání může sloužit snížení známky z chování, podmíněné nebo úplné vyloučení ze školy, důtka ředitele, nebo důtka třídního učitele. Mnohdy je vhodné převedení do jiné třídy. Nezbytné je také zprostředkování návštěvy pedagogicko-psychologické poradny, nebo jiných odborníků, jako je klinický psycholog, nebo psychiatr. V případě závažnějších činů doporučuje ředitel převedení žáka do diagnostického ústavu (Kolář, 2009).

Šikanou nebyla poznamenána jen oběť a agresor, ale měla vliv na celý kolektiv třídy. Proto je nutné pro následnou nápravu pracovat s celou třídou (Dolejš & Orel, 2017).

3.9 Dopady šikany

O dopadech šikany nemusíme hovořit pouze u oběti. Jak už jsem uvedl v předešlém odstavci, šikana dopadá nejen na samotnou oběť šikany, ale má vliv i na následné chování agresora po zbytek života (Blahutková & Charvát, 2008). Agresor ve svém šikanování často pokračuje v rodinném prostředí, v práci (mobbing). Je zde tedy velké riziko, že

z nenápadného posmívání vznikne společenský problém, kterým bude agresor obtěžovat i ve své dospělosti (Čech, 2011). Šikana má zásadní vliv také na chod celé třídy, na kvalitu výuky, na prospěch žáků, na jejich výchovu a psychické rozpoložení (Janošová et al., 2016). I přesto, že ostatní žáci nejsou přímo obětmi šikany, agresora se často bojí, mají strach, že se sami obětmi šikany mohou stát. Ve třídách mohou vznikat nepříjemné situace, které se mohou podepsat na psychickém vývoji dětí. Celkově se narušují vztahy ve skupině žáků (Kolář, 2009).

Jak už jsem zmínil, dopady šikany na školách utvářejí také osobnost agresora. Pokud jeho chování není včas zastaveno a adekvátně potrestáno, je zde určité riziko, že ve svém chování bude pokračovat (Lovasová, 2005). Oběťmi pak budou jeho blízká rodina, děti, manželka, následně také spolupracovníci. Může tak tedy znepríjemňovat životy ostatních (Kolář, 2013).

Oběť šikany je bezesporu vystavena největšímu tlaku. To, jaké budou celkové dopady šikany na oběť, je dáno především mírou šikany, jejím typem a bezesporu také typem osobnosti oběti a její schopností zvládat zátěž (Craig et al., 2000). Většinou se ale jedná o jedince, u nichž snadno dochází k vytvoření psychických traumat, které mají dlouhodobé následky. Šikana je bohužel nejčastější příčinou traumatizace dětí (Janošová, 2011). Životní praxe také ukazuje problémy, které se u obětí šikany mohou vyskytnout. Tyto oběti mohou být svým psychickým narušením dokonce nebezpečné pro své okolí (Lovasová, 2005). Některé oběti se mstí za své trauma, a to nejen agresorovi, ale i nevinným lidem. Je známo několik incidentů tzv. „šílených střelců“ ve školách. Z tohoto důvodu je šikana pro společnost velmi nebezpečná a je potřeba ji vždy zastavit ihned v jejím počátku. Právě proto, aby svými následky nezpůsobila případná další neštěstí (Kolář, 2013).

3.10 Prevence šikany

V dnešní době je šikana již známým tématem nejen ve společenské praxi, ale také mezi žáky. Společně s nárůstem sociálních sítí, narůstá také množství anonymních agresorů, kteří oběti ubližují z pohodlí svého domova. Z důvodu nárůstu těchto problémů, vznikají mnohé organizace, které na šikanu upozorňují. Šikana se dostává do popředí zájmu hlavně na školách, kde je cílem ji co nejvíce eliminovat (Pospíšil, 2006).

3.10.1 Úloha školství v prevenci šikany

Prevence šikany je bezesporu cílem veškerých školských zařízení, především z toho důvodu, že šikana ve školách významně ohrožuje vzdělávací a výchovné cíle školy a má velmi nepříznivé následky pro všechny zúčastněné (Craig et al., 2000). Škola je místo, kde dochází k pokračování výchovy dítěte, k jeho motivaci a také k rozvoji osobnosti. Mělo by se tedy jednat o místo, kam dítě dochází rádo, rádo se setkává s kamarády, rádo se učí novým věcem. Škola by pro dítě měla být pozitivním místem, kde se může cítit bezpečně (Lovasová, 2005). Bohužel v případě problémů šikany nejsou tyto zmíněné školské cíle naplňovány, dítě se ve škole dobře necítí, je to pro něj velmi stresující prostředí, kde není schopné rozšiřovat své vzdělání a výchovu (Craig et al., 2000).

Šikana se ve svých počátečních fázích vyskytuje téměř na každé škole. Ve všech školských zařízeních, již od mateřské školy, je tedy dbán velký důraz na prevenci šikany. Tou nejdůležitější prevencí je vytváření pozitivních vztahů ve třídě. Je velice důležité, aby se každý žák začlenil do školního kolektivu (Craig et al., 2000). Cílem pedagogických pracovníků je minimalizace šikany a její včasné odhalení. Škola je právě místem, kde se učitelé setkávají se šikanou tváří v tvář a po řádném zaškolení jsou schopni šikanu odhalit již v její počáteční fázi (Kolář, 2013). Učitel má povinnost předcházet všem náznakům šikany. Sám nesmí upozorňovat na nedostatky některých žáků, cokoli bagatelizovat nebo jakkoli motivovat k agresi. Pokud pedagogický pracovník, který je svědkem šikany, nepřijme náležitá opatření a nebude problém včas a adekvátně řešit, vystavuje se riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřežehnutí trestného činu (Janošová, 2011).

Bohužel se v praxi můžeme setkat s některými problémy, jako je například bagatelizování šikany, kdy si učitel myslí, že jde pouze o nějakou mírnou formu škádlení a popichování, která se v určité míře vyskytuje u žáků často (Kolář, 2013). Často chybí podporné vzdělání pedagogických pracovníků, které by se zaměřilo na prevenci šikany a její včasné rozpoznání. Podle Koláře (2009) výzkum v projektu Minimalizace šikany, bohužel, prokázal, že až 93 % učitelů nebylo schopno vyřešit problém šikanování.

Mnohdy učitel nemá čas a nechce se věnovat detailům a pozorování žáků a jejich chování. Stává se také, že učitel má sám problémy s autoritou u žáků, a proto se snaží problém přehlížet, snaží se vyhnout konfliktu s agresorem (Craig et al., 2000).

Školské zařízení má plnou odpovědnost za žáky. Je povinno zajišťovat jejich bezpečnost a zdraví v průběhu jejich vzdělávání, vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a předcházet vzniku rizikového chování (Kolář, 2003).

Pedagogický pracovník utváří žákům takové podmínky, aby se do aktivit zapojili všichni žáci třídy. Do výuky zakomponovává takové činnosti, které rozvíjejí spolupráci mezi dětmi. Při každé možné příležitosti učí žáky vzájemné empatii, sounáležitosti a respektu (Heluz, 2007). Také žáky seznamuje s negativními důsledky šikany a násilí. Pomáhá žákům rozvíjet mezilidské vztahy a upozorňuje na individualitu každého žáka (Marková, 2008).

Osvědčeným způsobem prevence je zajištění potřebného vzdělání pro pedagogy, které se řídí strategií Minimálního preventivního programu školy (Kolář, 2003). Na tento problém velmi významně poukázal Kolář, sám také navrhl možnosti vzdělávání odborníků v problematice šikany (Kolář, 2013). Michal Kolář také založil občanské sdružení Společenství proti šikaně (www.sikana.org).

Jako prevence slouží také zajištění dohledu v prostorách školy před vyučováním, během přestávek nebo dle potřeby ve školní družině, ve frontách na oběd a podobně. Zajištění dostupné literatury ve školní knihovně v oblasti šikany je dalším bodem pro zvýšení prevence ve školních zařízeních (Lovasová, 2005).

Cílem pedagogických pracovníků je také každodenní pozorování vzájemných vztahů mezi žáky, pozorování jejich chování a hlavně změn chování, které by měl učitel vždy řešit s rodiči žáka (Kolář, 2001). Škola si sama utváří Minimální preventivní program, který zahrnuje Program proti šikanování. Tento preventivní program je v rukou všech pedagogických pracovníků, nicméně výrazněji se jím zabývá školní metodik prevence. Následný dohled a jeho samotná realizace je v rukou ředitele školy (Havlíková & Kolář, 2001).

3.10.2 Úloha rodičů v prevenci šikany

Jak už bylo řečeno v předchozích kapitolách, rodiče jsou pro dítě oporou, která nastavuje základy slušného chování. Je velice důležité, aby rodiče patřičnou výchovou směřovali dítě k takovému chování, které je v souladu s naší společností (Oripovna, 2020). Rodiče svým přístupem již v raném začátku vývoje dítěte ovlivňují jeho chování a celkové vnímání světa. Úloha rodičů v tomhle směru je tedy zásadní. Svým přístupem mohou vychovat jak agresora, tak oběť šikany. Mnohdy nevědomky a ne úmyslně.

Bohužel, dítě po rodičích přebírá mnohé vzorce jejich chování, a ne vždy se jedná o vzorce správné (Janošová et al., 2016).

Pro rodiče je velmi zásadní všimnout si svých dětí, komunikovat s nimi, trávit s nimi čas, všimnout si rozdílů v jejich chování. Pokud zjistíme, že je dítěti ubližováno, situaci nikdy nezlehčujeme, vždy se snažíme s dítětem otevřeně komunikovat a zjistit co nejvíce informací. Je nutné hned kontaktovat školu a situaci řešit (Havlíková & Kolář, 2001).

3.10.3 Úloha organizací v prevenci šikany

Úlohou vzniklých organizací nebo spolků je především pomoc obětem násilí a účinná prevence a upozornění na problematiku šikany, která vzniká již v raných kolektivech. Mají za úkol také nasměrovat oběti šikany k pomoci, informovat rodiče i žáky o důsledcích šikany (Kolář, 2013).

Dále se zaměřují na pedagogy a jejich vzdělání. Poukazují na to, že pedagogové jsou v prvních liniích, že oni se jako první setkávají s náznaky poruch chování nebo šikany. Musí tedy být schopni šikanu rozpoznat již v prvních stádiích a navrhnout patřičné kroky pro její řešení. Jejich proškolení a informovanost je tudíž zásadní pro toto včasné odhalení a řešení situace (Kolář, 2003).

4 KYBERŠIKANA

4.1 Vymezení pojmu

Moderní technologie nám přináší řadu výhod, bohužel, mohou mít i negativní dopady. Tyto informační a komunikační technologie využívá téměř každý v dennodenním životě. V mnohém jsou nám velice přínosné a užitečné. Komunikace přes videochaty a zprávy se stala tak populární, že mnozí lidé toutle komunikací tráví hodiny denně. Technologie jsou pro nás již nepostradatelné, zároveň ale narušují naše soukromí a náš osobní prostor. Bohužel, na mladou osobnost, která se teprve vyvíjí, mohou mít mnohé negativní dopady (Černá et al., 2013).

Kyberšikana je pojem, který vznikl právě s rozvojem informačních technologií. Jedná se o šikanu, která probíhá přes Instagram, Skype, ICQ, Twitter, WhatsApp, email, Facebook, SMS (Lovasová, 2005). Stejně jako u šikany, jde o napadání, urážení a omezování potřeb oběti. V rámci kyberšikany se bavíme o psychickém týrání, ke kterému dochází prostřednictvím již zmíněných telekomunikačních zdrojů. Agresor může být jeden nebo jich může být několik současně (Kolář, 2009).

4.2 Kyberšikana ve školách

Problémem kyberšikany je bohužel její netransparentnost a do jisté míry anonymita. Bohužel je pravidlem, že člověk v rámci telekomunikace používá mnohem hanlivější slova a mnohé věci, které by mu tváří v tvář byly nepříjemné. Pokud totiž druhého nevidí, jeho útoky mu nepřípadají tak nepříjemné a nebezpečné. Ke kyberšikaně se tak uchylují například i žáci, kteří by jinak podobné situace nevyvolávali (Černá et al., 2013).

Problémem je všudypřítomnost mobilních telefonů a závislost žáků, kteří bez mobilu neudělají téměř ani krok. Místo vzájemné komunikace o přestávkách hrají hry a ukazují si různá videa na mobilu (Janošová, 2011).

4.3 Prevence kyberšikany ve školách

Vedení školy a učitelé se k prevenci kyberšikany staví různě. Na mnohých školách je používání mobilů v hodinách i o přestávkách zakázáno. Pedagogové vnímají negativní vliv těchto zařízení na utváření zdravé sociální komunikace mezi žáky (Černá et al., 2013).

Prevence kyberšikany je dosti podobná prevenci šikany obecně (Kolář, 2003).

5 DIVADLO FÓRUM

Nyní bych se v rámci preventivních programů rád zaměřil na Divadlo Fórum, které jsem si vybral jako vhodnou ukázkou edukativně interaktivního programu v rámci preventivních setkání (nejen) na základních školách.

5.1 Historie a vznik

Kořeny této formy divadla sahají do minulého století k tzv. Divadlu utlačovaných, jehož tvůrcem byl režisér a divadelník Augusto Boal, který tuto metodu vytvářel jako reflexy sociální a politické situace nejprve v Brazílii a postupně ve Francii a dalších západních zemích, kam byl v roce 1971 vojenským režimem donucen odejít z Brazílie do exilu (Moore & Urbanová, 2023).

Pokoušel se formou divadla najít sebevyjádření pro lidi znevýhodněné či utiskované a dát jim možnost interpretace a sebevyjádření v rámci příběhů a situací zaměřených na oblast společenské nespravedlnosti a útlaku. V rámci tohoto procesu se pokusil nastínit možnost změny a to tak, že divák nebude pouze pasivním přihlížejícím, nýbrž aktivním účastníkem, ideálně aktérem změny samotné (Boal, 1979).

Boal chtěl docílit toho, aby ti, kteří ve společnosti nedostávají prostor k sebevyjádření, dostali možnost komunikace na veřejnosti a s veřejností o různých životních situacích a nacházeli tímto nové způsoby, jak se s nimi vypořádat. Hradba mezi jevištěm a hledištěm mizí a diváci, utlačovaní, ne-herci si mohou na modelových situacích vyzkoušet, jak jednotlivým situacím čelit, či jakým novým způsobem je možno je řešit (Moore & Urbanová, 2023).

Situace, kdy jsou ne-herci v procesu hledání správného vyjádření situace útlaku, by měla být pokud možno spojená s jistou lehkostí a humorem, který uvolňuje napětí, je zábavný a zároveň tvůrčí.

„Cílem celého snažení je tedy transformace, změna jednotlivců, skupin a ideálně i celého systému“ (Moore & Urbanová, 2023, s. 24).

Divadlo utlačovaných se zaměřuje na lidské osudy, v nichž se projevuje boj proti nespravedlnosti a za základní práva a svobody. Tento typ divadla je rozšířen po celém světě. Jeho metody a hry umožňují divákům aktivně zasahovat do představení, čímž se stávají spoluúčinkujícími. Jejich interakce ovlivňuje průběh hry a následné diskuse pak

odhalují důležitost různých pohledů, které mohou vést ke změnám v obsahu či provedení. Cílem tohoto divadelního přístupu je reflektovat sociální otázky a konflikty a prostřednictvím nich hledat řešení. Divadelní techniky nejen pobízejí k zamyšlení nad problémy, ale také umožňují divákům prožít určitou praktickou zkušenost. Tyto metody mají za cíl zapojit diváky do problematiky, aby je motivovaly k aktivitě a daly jim možnost měnit danou situaci. Boal zdůrazňuje, že politické a sociální otázky jsou neoddelitelné, protože člověk žije v prostředí ovlivněném politikou a společností, která ho buď ovládá a kterou on musí respektovat, nebo na kterou se snaží reagovat či se přímo vzbouřit (Boal, 1979).

K nám tato forma dorazila počátkem devadesátých let. Jako alternativa k dosavadní prevenci, o které píše výše a jako možnost rozvíjení velmi tvůrčího aspektu práce s různými situacemi a problémy. Jako propojení sociální práce, prevence a pedagogiky. Jednou z organizací, která zde tímto způsobem působí je Divadlo Fórum pro prožitkové vzdělávání.

„Činnost Fóra pro prožitkové vzdělávání vychází z mnohaletých zkušeností jeho zakládajících členů, zejména Mgr. Evy Teplé, která na počátku devadesátých let spoluzakládala tradici novodobé alternativní pedagogiky v ČR, a to právě s důrazem na oblast prožitkové pedagogiky.“ Dostupné z <https://www.ucimeprozitkem.cz>

„Něco prožít na vlastní kůži je nejlepší školou pro život. Pomáháme proto nejen školákům a pedagogům učit se zvládat obtížné a krizové situace, lépe komunikovat, vzdělávat se pomocí prožitků. Jsme nezisková organizace a již od roku 2014 rozvíjíme a hlavně v praxi realizujeme prožitkové vzdělávací metody zacílené hlavně na prevenci sociálně problematických jevů primárně na základních školách. Naším cílem je nejen pomoci dětem naučit se reagovat v problémových situacích. Od roku 2016 jsme držitelem akreditace MŠMT.“ Dostupné z <https://www.forumppv.cz>

Autorsky a následně i realizačně zajišťovalo Fórum PPV již od roku 2010 zejména edukativní představení zaměřená na prevenci sociálně patologických jevů u žáků základních a středních škol či dětí z dětských domovů.

5.2 Principy a metody

Ještě před samotným představením se v rámci seznámení a uvolnění hrají různé interaktivní hry, které mají sloužit k uvolnění atmosféry, navození vzájemné důvěry a respektu a zároveň k nenásilnému nástupu tématu setkání.

Poté přichází na řadu představení, v rámci něhož se hlavní postava dostává do komplikovaných situací a ty následně nesprávně řeší.

Nejdříve herecký tým zahraje představení. Příběh vždy končí tragicky nebo pro hlavní postavu nepříznivě. Poté herci znovu hrají celé představení, ale tentokrát mají diváci možnost děj kdykoli zastavit a korigovat jednání hlavní postavy. Mohou se aktivně zapojit do situace a navrhnout lepší způsob řešení podle svého pohledu. A pokud chtějí, sami si ho i vyzkoušet. Cílem je, aby diváci intenzivněji vnímali poselství představení a prostřednictvím emocionálního prožitku a své vlastní aktivity, se snažili pomoci hlavní postavě (či nějaké jiné) v obtížných chvílích. Tím se zvyšuje jejich zapojení a porozumění. Na základě dlouhodobých zkušeností je zřejmé, že se to skutečně daří a to díky přímému emočnímu prožitku. Dostupné z <https://www.ucimeprozitkem.cz>

Tuto metodu zmiňuje i Remsová (2011). Divákům je zahrán krátký příběh, který se zabývá problémovým tématem útlaku, kde hlavní postava bojuje proti utlačovateli, ale nakonec prohrává. Poté moderátor (facilitátor) zde označený jako Joker, vybízí publikum k diskusi a aktivní účasti na jevišti. Divadlo se mění z pasivního pozorování na aktivní zapojení, přičemž diváci se stávají aktivními herci, kteří hledají strategie, jak se postavit útlaku ve zkoumané situaci. (Remsová, 2011)

U nás se Divadlo Fórum často využívá jako metoda divadla ve výchově. V rámci výuky nejen dramatické výchovy mají tak žáci především základních škol možnost se s Divadlem Fórum setkat. Pro žáky nabízí možnost vstoupit do situací, kterými mohou procházet např. ve škole a vyzkoušet si, zažít či vidět různá řešení a přístupy k těmto situacím. „V principu Divadla Fórum nejde o to problém za každou cenu vyřešit. Někdy to ani není možné.“ (Macková, 2004, s.202) Ale je možné se pokusit aktivně zapojit do situace a svým chováním eventuálně danou situaci změnit či alespoň ovlivnit. Zároveň sama aktivita přináší velmi cenný zážitek a zkušenost v konkrétní situaci s konkrétními lidmi.

A jaké jsou důvody efektivity prožitkové pedagogiky v rámci vzdělávacích metod?

„Znalosti získané formou osobního prožitku si v porovnání s klasickými výukovými technikami osvojujeme snadněji. Déle je ponecháváme ve své paměti díky zapojení vlastních emocí, například obav o další osud hlavního hrdiny. Takto nabyté znalosti dokážeme díky zakomponované zpětné vazbě a generalizaci vědomostí během procesu poté opravdu použít v praxi.“ Dostupné z <https://www.ucimeprozitkem.cz>

Pomyslná pyramida ukazuje procenta informací, které si děti zapamatují při použití různých technik vzdělávání.

- 10 % z toho, co čtou
- 20 % z toho, co slyší
- 30 % z toho, co vidí
- 50 % z toho, co slyší a vidí
- 70 % z toho, co řeknou a napíšou
- 90 % z toho, co sami udělají. Dostupné z <https://www.forumppv.cz>

Herci přebírají role s jasně definovanými charaktery, které musí dodržovat. Jejich úkolem je přesně ztvárnit a opakovat jednání v dané situaci, ale také umět improvizovat v rámci charakterů svých postav a reagovat na "nové herce" v podobě zapojených diváků.

Diváci (v našem případě děti) se zapojují do úvodních her, sledují představení a při jeho opakovaném hraní mají možnost aktivně vstupovat do děje a ovlivňovat ho. Důležité je, aby divák nebyl nucen k žádné činnosti. Měl by naopak být povzbuzen k účasti na diskusi, hledání řešení a aktivnímu zapojení.

Během „druhého jetí“ představení má divák možnost kdykoliv zastavit příběh tím, že řekne stop a tleskne. Poté má možnost zasáhnout do děje podle svých představ a pokusit se ho změnit svým jednáním. Výhodnější je, když divák sám přebírá roli postavy, protože tak nejlépe vyjádří svou představu. Herec nemusí vždy dokonale splnit očekávání diváka. Naopak dost často dochází k tomu, že mu herci záměrně situaci neulehčují.

A právě zde je nutná jak velmi dobrá hercova dovednost ve smyslu a formy Divadla Fórum, tak pohotovost a improvizční schopnosti.

Dalšími důležitými aspekty jsou:

- Na jevišti musí zůstat minimálně jeden herec.
- Při změně děje musí zůstat zachován charakter postavy.
- Poučný přímý prožitek, stále však v rovině bezpečné fikce.
- Kritické situace se po skončení odehrají znovu, divák má možnost vývoj změnit.
- Pasivní divák se mění v aktivního spoluvůrce.

Během opakovaného představení je možné pozvat jakoukoliv postavu na tzv. "horké křeslo" a položit jí různé otázky.

Pochopitelně nesmí dojít k žádné újmě na zdraví. Joker i herci musejí dbát na neustálé udržování bezpečného prostředí během představení. Celý program, tedy úvodní hry, představení, opakované hraní s výměnou rolí, diskuzí a závěrečným rekapitulováním celkově trvá jeden a půl hodiny bez přestávky. Dostupné z <https://www.forumppv.cz>.

5.3 Role Jokera

Pro účel této metody přichází Boal s rolí tzv. Jokera. Ten má být tím, kdo pomáhá bořit zdi mezi jevištěm a hledištěm a je jakýmsi mostem mezi těmito aspekty tradičního divadla. V dnešní terminologii bychom Jokera mohli vnímat jako moderátora. Toto přirovnání však není přesné, protože role Jokera přesahuje pouhé prezentování a organizování události. Joker kromě provádění příběhem může s diváky přímo komunikovat, glosovat, komentovat, zvat je na jeviště, organizovat jejich účinkování v příběhu, ale také je usměrňovat a pomáhat jim ve vedení dialogu a řešení situace (Moore & Urbanová, 2023).

Vzhledem k tomu, že se pracuje s citlivými tématy Joker během představení vytváří bezpečné prostředí pro všechny zúčastněné pomocí vhodně zvolených technik a her. Tento bezpečný prostor je klíčový i pro komunikaci s publikem a umožňuje svobodné vyjádření názorů a pohledů všech účastníků. Tato cvičení, aktivity a hry jsou sice zábavné, ale mají závažný účel a nejsou určeny pouze pro zábavu.

Joker je od samého začátku představení jakýmsi mostem mezi herci jako koordinátor i dramaturg. Je průvodcem a facilitátorem. Role Jokera vyžaduje neustálé

sebevzdělávání a rozvíjení povědomí o divadle, výchově, kultuře, zdraví, rozhledu na poli práva, historie, sociologie, politice a ekonomie (Santos a kol., 2016).

Témata Divadla Fórum jsou totiž různorodá a kromě šikany a kyberšikany, která jsem si vybral jako vzorová a jimiž jsem se v rámci prevence zabýval nejvíce, nabízí Divadlo Fórum ppv mnoho dalších. Např. téma násilí, finanční gramotnosti, mediální gramotnosti, předsudků a stereotypů, tolerance k odlišným kulturám, integrace a mnohá další.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUM

V této části práce představuji řešený výzkumný problém a jednotlivé postupy použité při jeho řešení včetně zvolených výzkumných otázek. Dále popisuji výzkumný soubor, zvolenou metodu kvalitativního výzkumu a průběh a výsledky sběru dat.

6.1 Volba metodiky

K získání a zpracování dat jako podkladů pro výzkum jsem si vybral tematickou analýzu, což je metoda, která podle Braun a Clarke (2006) spočívá v systemické identifikaci, analýze a odkazování ke vzorcům témat v datových souborech. K této analýze jsem využil teoretický přístup, v souladu s nímž jsem nejprve formuloval výzkumnou otázku, a to ještě před zahájením sběru dat a jejich následnou analýzou. Na tuto analýzu jsem pak aplikoval postup také podle Braun a Clarke (2012) sestávající z těchto šesti fází:

- 1) Seznámení se s daty, jejich aktivní zkoumání a vytváření poznámek;
- 2) Kódování jako prostředek označení dat relevantních pro další průběh výzkumu;
- 3) Hledání témat, která vyjadřují společné vlastnosti dat podstatné pro řešení výzkumných otázek;
- 4) Revize vytvořených témat ve vztahu ke kódovaným datům, a to i z pohledu celého datového souboru;
- 5) Definice a pojmenování témat, v rámci nichž se určují vztahy mezi nimi a jejich vymezení se zřetelem na jejich jedinečnost;
- 6) Finální analýza datového souboru s cílem získat ucelený příběh a na základě ní vypracování výsledné zprávy.

Jednotlivé fáze lze blíže charakterizovat takto:

fáze 1. obsahuje důkladné a aktivní čtení textových a poslechy zvukových dat, jejichž výsledkem jsou poznámky, které budou použity v dalších fázích.

Ve fázi 2. jsou generovány počáteční kódy, které charakterizují data, která mohou být podstatná pro další výzkumnou systematickou analýzu, přičemž jejich počet je neomezený a libovolný.

Ve fázi 3. jsou již vytvářena témata na základě přezkumu kódů a jejich zatřídění.

Ve fázi 4. jsou tato témata příp. i podtémata podle potřeby revidována podle výsledků kontroly kvality kódů a specifikace hranic mezi tématy tak, aby ve fázi 5. mohla být data velice konkrétně specifikována na základě jejich jasného zaměření, obsahu a účelu a mohla být určena postavení jednotlivých témat a vztahy mezi nimi.

V poslední fázi 6. je pak vypracována zpráva, která by měla na základě finální analýzy vyústit v ucelený příběh.

Ačkoliv jsem s tematickou analýzou dosud nikdy nepracoval, myslím si, že její aplikace v této práci přinesla cenné poznatky a zásadně přispěla k výsledkům výzkumné sondy.

6.2 Kvalitativní výzkum a jeho cíl

Cíl výzkumné práce spočíval ve zjištění toho, jak účinkující divadla zpracovávali a vnímali příběhy představení s ohledem na jejich funkci prevence rizikového chování, zejména šikany a kyberšikany. Metodu kvalitativního výzkumu jsem s ohledem na to zvolil jako nejvhodnější pro praktickou část této práce, neboť jsem mohl využít možnosti výběru cílové skupiny z mých kolegů z Divadla Fórum, kteří měli nejvíce zkušeností ze společné primární prevence ve školách. Kvalitativní výzkum dále umožňuje se co nejlépe přizpůsobit jejich potřebám a současně získat podrobný popis jejich prožitků při jejich činnosti, hlouběji je analyzovat a následně se pokusit výsledky práce s nimi zobecnit.

6.3 Mé předporozumění tématu výzkumu

Vlastní předporozumění tématu připravovaného výzkumu je velmi potřebné, protože vlastní představy o problematice výzkumu a závažnosti témat - zejména jde-li o šikanu respektive kyberšikanu - mohou být do značné míry vytvářeny působením médií, zprávami různých orgánů např. policie, školní inspekce, rozhodnutími soudů atd. Tyto vlastní představy by mohly mít už předem vliv na očekávání výsledku výzkumu a vést

i k vytváření vlastních hypotéz a teorií, čímž by mohly na účastníky šetření i nevědomky působit.

Dále je potřeba vzít v úvahu, že na účastníky rozhovorů mohly mít také vliv některé křiklavé případy šikany, o nichž se ze své praxe přímo ve školách nebo z jiných pramenů dozvěděli, nebo jiné případy osobní zkušenosti, což mohlo ovlivnit jejich odpovědi. Je proto třeba v rámci snahy o předporozumění tématu provést i reflexi vlastních názorů, domněnek a pocitů s cílem vstoupit do výzkumu s co největším odstupem a objektivitou.

6.4 Výběr výzkumného souboru a výzkumné otázky

Výběr výzkumného souboru je obecně obtížnou fází každého výzkumu a je náročné zvolit kritéria výběru, zdůvodnit je a postup podle nich správně realizovat a dodržet. Účastníky výzkumného souboru jsem vybral metodou nepravděpodobnostního (non-probabilistic), tj. záměrného neboli účelového výběru, což je podle Miovského (2006) metoda výběru souboru v rámci aplikace kvalitativního přístupu, u níž se předem stanoví kritéria výběru a vyhoví pouze ti respondenti, kteří je splnili. Tím je zajištěno, že soubor budou tvořit účastníci se zhruba stejnými rysy, patřící k určité skupině, přičemž jsem předem nevěděl, kdo se výzkumu zúčastní, nebo jak bude výsledný soubor vypadat.

Pro účastníky výzkumu jsem stanovil tato kritéria:

- práce v Divadle Fórum po dobu nejméně pěti let;
- účast ve více než dvou stech prevenčních akcích na školách;
- zájem se výzkumu aktivně zúčastnit;
- schopnost formulovat obecně platné závěry.

Míru naplnění těchto kritérií, zejména těch, která nelze kvantifikovat, jsem mohl posoudit díky tomu, že sám dlouhodobě pracuji v souboru divadla a že šlo o moje kolegy či kolegyně. Nakonec se mi podařilo dát dohromady velmi zkušený výzkumný soubor, tvořený celkem 5 participanty, z nichž byly 3 ženy a 2 muži ve věku 39-48 let. Z důvodu dodržení etických norem výzkumného šetření jsem respondentům vysvětlil zásady anonymizace, které budou v práci samozřejmě zachovány. Vzhledem k tomu, že šlo o veřejně známé osobnosti, které se ve svých odpovědích značně otevřely, a dokonce v některých případech byly samy oběťmi šikany nebo podobného chování, dohodl jsem se s nimi navíc na tom, že záznam našich rozhovorů bude k práci přiložen v režimu utajení. Všichni také měli možnost výzkum kdykoliv ukončit. Každého účastníka jsem

také seznámil s účelem a cílem výzkumu a vyžádal si jeho souhlas s nahráváním záznamu rozhovoru s tím, že jej mohou následně autorizovat (o tom podrobněji viz níže). O celé akci jsem také předem vyrozuměl vedení divadla.

Pokud jde o hlavní otázky, které by měli participantů zodpovědět, použil jsem jako metodu polostrukturované interview. Jak uvádí Miovský (2006) polostrukturované interview, kombinující prvky nestrukturovaného a strukturovaného interview, představuje téměř ideální výzkumný nástroj pro oblasti aplikace většiny výzkumných plánů v rámci kvalitativního přístupu. Předpokládá schéma definující okruhy otázek, které přicházejí v úvahu jako nejrelevantnější. Vyžaduje sice o něco náročnější přípravu, ale zato umožňuje případně upravovat pořadí otázek i v průběhu rozhovoru v návaznosti na konkrétní odpovědi respondentů a také klást doplňující otázky k těm hlavním, pokud to z rozhovoru nebo mého pochopení třeba nejednoznačných odpovědí může vyplývat. Výsledkem uvedené metody byla formulace těchto hlavních otázek pro rozhovor:

- Jak jsi/jste vnímal/a problém šikany, kyberšikany před vlastní zkušeností z účinkování v Divadle Fórum?
- Došlo u tebe/vás k nějaké změně ve vnímání problému v rámci tvého/vašeho účinkování v Divadle Fórum?
- Jsou nějaké prvky Divadla Fórum, které pro tebe/vás byly nové a zaujaly tě/vás natolik, že ovlivnily něco ve tvém/vašem vnímání problémů žáků nebo tvůj/váš přístup k jeho řešení?
- Odlišuje se podle tebe/vás něčím Divadlo Fórum a ostatní programy prevence?
- Je něco, co v rámci prevence Divadla Fórum funguje natolik, že bys/byste to vyzdvihl/a? Něco, s čím máš/máte opakovanou vlastní zkušenost napříč různými tématy?
- Změnil se anebo upravil tvůj/váš pohled na prevenci ve školách během tvého/vašeho působení v Divadle Fórum?
- Je něco, co bys/byste rád/a doplnil/a k tématu prevence rizikového chování na školách?

Volba příslušné alternativy oslovení v otázce (tykání nebo vykání) závisela pochopitelně na mém osobním vztahu k oslovenému. Na základě zodpovězení některých hlavních otázek jsem v řadě případů položil ještě dílčí upřesňující podotázky. Získaný

datový soubor jsem pak podrobil tematické analýze s cílem nalézt společná témata v jednotlivých zkoumaných oblastech, při čemž jsem využil šestifázový postup, uvedený výše v části 6.1. „Volba metodiky“. Mezi taková společná témata jsem zařadil:

- funkčnost prožitku při prevenci;
- osobní zkušenost s šikanou / kyberšikanou a prožitky pocitů viny;
- význam emocí;
- ohlasy a reakce na zážitkovou prevenci Divadla Fórum;
- originalita Divadla Fórum;
- role rodiny a pedagoga;
- prožitek a vcítění.

6.5 Scénář rozhovorů a sběr dat

Jak jsem již uvedl, zvolil jsem pro sběr dat polostrukturovaný rozhovor, který umožnil udržet po celou dobu předem danou strukturu, ale zároveň umožnil participantům se volně a otevřeně vyjadřovat bez formálního časového omezení a mně klást doplňující otázky s cílem získat možnost dané téma zpracovat do potřebné hloubky. Místo i dobu rozhovorů jsem se snažil po dohodě s participanty zvolit tak, aby co nejlépe vyhověly jejich možnostem.

Pořadí a znění otázek bylo v podstatě fixované a snažil jsem se na rozhovor pečlivě předem připravit tak, aby byl co nejméně formální, abych nemusel používat s výjimkou samotného záznamu žádné pomůcky (tj. například jsem se naučil všechny výzkumné otázky z paměti), což bylo usnadněno tím, že jsme všichni pocházeli ze stejného divadelního prostředí.

Před zahájením rozhovoru jsem v kolegiální atmosféře seznámil účastníky s cílem výzkumu. Poté jsem s vědomím participantů začal naši vzájemnou komunikaci nahrávat. Někteří z účastníků na svou žádost rozhovory následně autorizovali.

6.6 Etické aspekty výzkumu

Při rozhovorech a sběru dat jsem bral pečlivě v úvahu etické aspekty, obecně dané rozporem mezi mým právem jako výzkumníka pokoušet se získat co nejvíce pro výzkum důležitých a užitečných údajů a právem respondentů na soukromí. Konkrétně se jednalo

o zajištění empatické neutrality z mé strany, čili snahu se při sběru dat vyhnout jejich přímému hodnocení. Byl jsem si přitom vědom, že osobní vztahy mezi účastníky výzkumu a mnou jako výzkumníkem jsou na jedné straně „velmi choulostivým tématem“, ale na straně druhé je podle Miovského (2006) nutnou podmínkou zdárného a bezpečného výzkumu určitá míra důvěry a pozitivního nastavení mezi výzkumníkem a respondenty, které jsou důležité pro získání relevantních a validních výzkumných dat. Se zřetelem na to a přesto, že šlo o spolupracovníky z mého prostředí, jsem je informoval o tom, kdo by mohl mít přístup k získaným informacím a vyžádal jsem si předem jejich informovaný souhlas s interview a to na základě jejich potvrzení, že rozuměli charakteru a případným možným důsledkům výzkumného modelu. Dále jsem je, jak uvádím již výše, ubezpečil, že jejich identita zůstane v plné anonymitě a že přepis rozhovorů bude v režimu utajení. Otevřenost a citlivost témat byla často velmi osobní, včetně výpovědí některých participantů. Anonymizace rozhovorů byla přáním většiny zúčastněných. Všem participantům jsem nabídl možnost autorizování rozhovoru, eventuálně jejich smazání. Stejně tak jsme se dohodli na možnosti odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku či kdykoli rozhovor ukončit. Všichni participanté byli obeznámeni s tím, že získaný materiál poslouží výhradně pro účely výzkumné práce. Z důvodů anonymity nikde neuvádím jména participantů ani jakékoli osobní údaje. Snažil jsem se tedy vytvořit takové podmínky, aby jejich účast na výzkumu s sebou nenesla žádná rizika.

7 VÝSLEDKY

Tato kapitola obsahuje výzkumná zjištění formou tematické analýzy. I když každý z rozhovorů byl specifický vzhledem k jedinečnosti osobnosti a zkušenostem respondenta, zároveň rozhovory vykazovaly velké množství společných témat a subtémat. Snažil jsem se proto o výběr těch nejrelevantnějších pro cíl výzkumu. Každé z vybraných témat dokresluje a podbarvuje přímé citace z rozhovorů.

7.1 Téma č. 1: Funkčnost prožitku při prevenci

První téma se z mého pohledu jeví jako nejdůležitější, protože se přímo vztahuje k hlavní výzkumné otázce. Odkazuje na to, zda je divadlo formou prožitku účinnou a funkční primární prevencí rizikového chování ve školách. Výsledky ukazují, že respondenti mají často zkušenost s jinou formou prevence ve školách, které ovšem vnímají spíše negativně, zatímco prevenci formou prožitku hodnotí kladně. I když vyjadřují své názory různě, shodují se v tom, že prevence formou prožitku má oproti jiným formám prevence nesporné výhody a doporučují dokonce její širší uplatnění v edukativním systému a v rodině. Rysem společným všem respondentům je také nesouzení a zacházení s dětmi jako rovný s rovným – což je klíčem k vzájemnému respektu a otevřenosti dětí.

První respondentka vnímá jistou všednost a znučenost vůči obecné prevenci jak u dětí, tak u pedagogů. V té souvislosti doporučuje alternativní formy prevence jako je právě Divadlo Fórum a prožitkové vzdělávání.

„Děti a často i pedagogové vnímají někdy prevenci jako něco suchopárnyho a odtrženýho od reálnýho života. Interaktivní a prožitkový formy prevence jako Divadlo Fórum by mohly tohle negativní vnímání změnit.“ (rozhovor č. 1, řádek 113–116)

Druhá respondentka vyzdvihuje interakci s dětmi a vnímavý přístup herců k dětem a pedagogickému kolektivu, jakožto hlavní přínos a originalitu Divadla Fórum. Na otázku, zda tento „alternativní“ přístup změnil její názor na prevenci, odpovídá:

„Jestli se změnil můj pohled na prevenci? Jednoznačně. Prožitkové pojetí prevence a možnost interakce dodávají všemu živost a intenzitu, kterou podle mě obecná prevence postrádá.“ (rozhovor č. 2, řádek 63–65)

I třetí respondentka hodnotí funkčnost prožitku při prevenci jednoznačně pozitivně. Klade důraz na vytvoření bezpečného prostředí k tomu, aby se děti mohly otevřít a přestaly se stydět či bát. Aby děti mohly danou situaci prožít naplno, je potřeba nejdříve intenzívně vnímat jejich potřeby a zábavnou formou je naladit a vtáhnout do děje. Na otázku, zda se odlišuje Divadlo Fórum od ostatních forem prevence, říká:

„100 % ano, není to klasické vyprávění někoho před tabulí a anonymnímu publiku. Divadlo Fórum podle mě je součástí prožitkové pedagogiky a my se vždy snažíme, abychom se na každou třídu dívali jako na jedinečnou a vnímali její specifické potřeby, naladili se na ně. Aby to bylo zábavný, a hlavně abysme vždy vytvořili bezpečný prostředí. To je z mého pohledu to nejdůležitější – aby se děti mohly volně vyjádřit bez strachu, že je někdo bude hodnotit nebo trestat.“ (rozhovor č. 3, řádek 34–39)

Čtvrtý respondent se zmiňuje o flexibilitě a jedinečnosti každého představení Divadla Fórum, která umožňuje vycházet z daného dítěte a přizpůsobit se mu. Je důležité klást důraz na praktické vyzkoušení a prožití dané role a dětem dávat jen takové výzvy, které mohou zvládnout. Společným rysem (s předešlými respondentkami) je i jednostrannost a nedostatečnost metod „klasické“ prevence a specifičnost sociálních poměrů.

„No, já programy prevence vnímám jako přednášky dětem nebo učitelům. Na rozdíl od Divadla Fórum, který přímo na místě ve třídě pracuje s konkrétním kolektivem dětí. Spoustu představení dokonce hrajeme po celé republice. A přináší to děti z různých sociálních poměrů. Samozřejmě zvlášť je zajímavý, když hrajeme třeba v dětských domovech.“ (rozhovor č. 4, řádek 38–42)

Konečně pátý respondent velice pozitivně hodnotí praktickou stránku divadla a zapojení dětí do děje, což tradiční prevence většinou neumožňuje. Jako obzvláště přínosný označuje právě vlastní prožitek dítěte v dané situaci nebo roli:

„No právě ten vlastní prožitek. Fakt se nám už mnohokrát stalo, že některý děti změnil během představení názor a svoje chování na danou věc. Prostě jak se dostaly do nějaký situace tváří v tvář, a my tam hrajem s nima, takže jim to neulehčujeme, tak si najednou kolikrát uvědomily, že vlastně musí, anebo i chtějí jednat jinak. Nebo že chtěj, aby ta situace skončila jinak.“ (rozhovor č. 5, řádek 48–52)

Dá se tedy shrnout, že v rámci tohoto tématu hodnotí všichni aktéři Divadlo Fórum jako vysoce funkční. Důraz kladou na vlastní prožitek a interakci s dětmi jakožto prvky, které výrazně přispívají k úspěchu prevence.

7.2 Téma č. 2: Osobní zkušenost s šikanou / kyberšikanou a prožitky pocitů viny

Jedna z věcí, která mě v rozhovorech překvapila, byla role osobní zkušenosti aktérů. Někteří z herců Divadla Fórum měli totiž osobní zkušenost z dětství s šikanou, ať už bezprostřední či zprostředkovanou. Z odpovědí respondentů je patrné, že tato zkušenost hrála významnou roli v jejich motivaci k účinkování právě v Divadle Fórum.

První respondentka si prošla šikanou v dětství, a to dokonce z pozice oběti. Vzpomínky na to smutné období se neobešly bez slz.

„Nesu si v sobě už z dětství zkušenost s šikanou, a bohužel z pozice oběti. To byl dost traumatický zážitek, který ve mně pořád zůstává. Léta jsem se snažila na to moc nemyslet, znáš to, myslíš si, že jsi na to úplně sám a dáváš si vinu...“ (rozhovor č. 1, řádek 9–11)

Zdá se, že její zkušenost z Divadla Fórum nejen zásadně změnila její vnímání účinné prevence šikany a kyberšikany, ale umožnila jí také zbavit se prožitků pocitu viny jak u sebe, tak u dětí, které byly v podobné situaci:

„Vlastní prožitek rozhodně pomůže v pochopení problému a taky v předání toho porozumění dětem. Taky považuji za zásadní naše 100% nasazení, aby děti mohly mít jistotu, že jsme tam v tu chvíli pro ně, že jsme na jedné lodi, společně formou hry vyplujeme a na konci se společně bezpečně vylodíme.“ (rozhovor č. 1, řádek 49-52)

Podobně tomu bylo i u druhé respondentky, i když v tomto případě byla zkušenost s šikanou pouze zprostředkovaná:

„Pamatuji si na zkušenost ze základní školy, kdy jedna ze spolužaček trpěla ekzémem a používala na něj mastičky, které příliš hezky nevoněly, abych to řekla slušně. Samozřejmě slýchávala od spolužáků, že ty mastičky smrdí. Věc pro obě strany složitá. Mast fakticky smradlavá, spolužačka v nepříjemné situaci. Příklad hodně ve zkratce, nejednalo se o typickou šikanu, dalo by se o tom dále polemizovat.“ (rozhovor č. 2, řádek 7–11)

Dále nicméně uvádí, že šikanu jako takovou začala intenzivněji vnímat až jako matka.

„Šikany jsem se začala opravdu obávat až jako matka, jak už to tak bývá. Že může potkat moje dítě. Problém šikany obecně jsem vnímala jako velký, složitě odhalitelný, složitě prokazatelný, složitě řešitelný. A nejvíc mě na tom děsí nevyzpytatelnost v dané situaci, protože každá osobnost se s různým stupněm šikany pere jinak.“ (rozhovor č. 2, řádek 13–16)

Tyto obavy ji přivedly k Divadlu Fórum a hrály roli i v jejím přístupu k prevenci obecně. Přiznává rovněž, že na začátku neměla jasnou představu o tom, co prevence šikany může obnášet.

„Určitě hrály nějakou roli v mém rozhodnutí to zkusit. I když se přiznám, že jsem na začátku neměla jasnou představu, do čeho jdu a jak budou představení vypadat.“ (rozhovor č. 2, řádek 18–19)

Téma pocitu viny se objevuje i zde:

„Během účinkování v Divadle Fórum často vyšlo najevo, že si děti dávají za vinu, že chování agresora nějakým způsobem způsobily nebo vyprovokovaly. Často taky něčím vybočují z řady a odlišují se, takže mohou být společensky stigmatizovány. V divadle se s tím formou prožitku dá situačně pracovat a postupně to odbourávat.“ (rozhovor č. 2, řádek 26–29)

Stejně jako první respondentka se stala obětí šikany ve škole i třetí respondentka, a to dokonce do té míry, že musela přejít na jinou školu. Cítila se s problémem úplně sama, bez pomocné ruky.

„Šikanu jsem vnímala od mala, říkala jsem si, že je to strašně zákeřná věc, a to i z pohledu mého, kdy jsem se stala obětí šikany na základní škole a musela jsem školu opustit a přejít na jinou. Vůbec jsem v té době nevěděla, jak bych mohla reagovat, jak se bránit, nebyl nikdo, kdo by mi podal pomocnou ruku, preventivní programy neexistovaly a k učitelům jsem neměla důvěru.“ (rozhovor č. 3, řádek 3–9)

I zde zmiňuje respondentka výraznou změnu ve vnímání a přístupu k šikaně poté, co začala působit v Divadle Fórum. Začala klást mnohem větší důraz na praktickou stránku problému, prožitek a vštěpování možností správných reakcí dětem.

„Ano došlo a velmi výrazně. Už dřív jsem chodila na různé kurzy, kde bych se mohla dovědět o problému víc, ale až v Divadle Fórum se mi to vše propojilo a já můžu dávat dětem praktický rady a odpovědi na jejich otázky.

No možná „rady“ je špatný slovo. Spíš myslím na předávání dětem správných reakcí a návyků formou prožitku. Konkrétně si děti můžou zkusit v rovině fikce, jak se můžou bránit a adekvátně reagovat. Důležitý je, že se cítí natolik bezpečně, aby do toho šly naplno, aby se úplně otevřely. Došlo mi, že díky Divadlu Fórum můžeme dát dětem opravdu kvalitní a funkční nástroj, jak s tímto problémem pracovat.“ (rozhovor č. 3, řádek 16–24)

Čtvrtý ani pátý respondent zkušenost s šikanou v dětství neměli, nicméně i u nich se díky Divadlu Fórum vyostřilo vnímání problému a změnil se přístup k jeho prevenci.

Jasně se tedy ukazuje, že vlastní zkušenost s šikanou nebo jinými nevhodnými formami chování nejen že pomáhá hercům lépe zprostředkovat prožitek dětem, ale činí je zároveň empatičtějšími vůči zkušenosti dítěte, které se samo stalo obětí tohoto chování.

7.3 Téma č. 3: Význam emocí

Téma emocí a mezilidských vztahů osobně považuji za stěžejní, protože emoce hrají zásadní roli jak v herecké profesi, tak v prevenci rizikového chování, jak bylo vidět v předešlých kapitolách například u prožitků pocitu viny. Z výpovědí participantů je patrné, že mezi dětmi (případně také pedagogy) a aktéry divadla se může rozvinout upřímný a rovnocenný vztah. To pak za ideálních podmínek vede k celkovému otevření dítěte (což se někdy děje vůbec poprvé), které může dát volný průchod svým emocím a zaujmout pak v dané situaci vhodný postoj.

Musím přiznat, že mě výpovědi aktérů Divadla Fórum překvapily. Čekal jsem spíše příklady negativních emocí a těžko zvladatelných emocionálních výjevů. O to víc mě překvapilo, že respondenti naopak spíše uváděli situace, kdy vyšly pozitivní emoce dětí a kdy se jejich vnímání šikany radikálně změnilo. Při popisu těchto situací jsem jasně vnímal, že na ně rádi vzpomínají a dokonce jsem z nich cítil hrdost na to, jakých výsledků děti dosáhly.

První respondentka k tomu uvádí:

„Samozřejmě k diskusi dochází, ale jde o úplně jinou formu, která přináší divadelní principy, snaží se spojit “účinkující” a děti, dává jim do rukou možnost něco změnit (v té naší fiktivní realitě) a taky možnost se vcítit do situace toho druhého. Je strašně důležitý, aby se dítě mohlo otevřít a zbavit se všech negativních emocí. Moc ráda vzpomínám na situace, kdy se tohle podařilo a kdy dítě – často zjevně poprvý v životě – bylo konfrontovaný se svými emocemi a vyšlo z toho vítězně. Jejich reakce na šikanu se pak úplně změnila.

Naučí se vyrovnat se svými emocema, ať už jsou jakýkoli. Reagovat akčně, neutíkat od problému nebo nezavírat před ním oči. Fórum vyzývá děti k akci, která vyžaduje velkou odvahu, kterou v sobě většina dětí má. A to je to, co na dětech nesmírně obdivuju. Často jdou s kůží na trh!“ (rozhovor č. 1, řádek 68–81)

Druhá respondentka klade v této oblasti důraz na vzájemný respekt a nutnost vtažení dítěte do děje.

„Už jen to, že do třídy vstoupí pět dospělých lidí, kteří jsou připraveni mluvit o daném problému, nabízí dětem respektující atmosféru. Herci zahrají příběh, který děti většinou velmi emocionálně zasáhne.

Oběti šikany se v něm mohou spatřit, spolužákům se spoustu věcí odhalí a spoustu věcí jim dochází. Pak, jak děti vstupují do děje, prožijí to. Už se tolik nebojí vlastních emocí. My je celou dobu podporujeme a povzbuzujeme, abysme jim ukázali, že je problém řešitelný!“ (rozhovor č. 2, řádek 32–39)

Třetí respondentka zmiňuje důležitost bezpečného prostředí pro vyjádření emocí a prožitek:

„Není to klasické vyprávění někoho před tabulí a anonymnímu publiku. Divadlo Fórum podle mě je součástí prožitkové pedagogiky a my se vždy snažíme, abychom se na každou třídu dívali jako na jedinečnou a vnímali jejich specifické potřeby, naladili se na ně. Aby to bylo zábavné, a hlavně abychom vždy vytvořili bezpečné prostředí. To je z mého pohledu to nejdůležitější – aby se děti mohly volně vyjádřit bez strachu, že je někdo bude hodnotit nebo trestat.“ (rozhovor č. 3, řádek 34–39)

U čtvrtého respondenta se opět objevuje téma viny a role praktického prožitku, který může úplně změnit vnímání problému dítětem.

„Asi největší změnou bylo to, že když s dětma jednáš jako rovný s rovným, budíš respekt a oni se ti neuvěřitelně otevřou. Pak se přestanou stydět nebo se z něčeho vinit.

V Divadle Fórum mě překvapilo, že situace, který hrajeme s dětma, musíme dělat v každý scéně mnohem složitější a házet dětem pod nohy klacky, tak jak to v životě bývá. Když děti seděly na místě, všechny věděly, jak to udělat, myslím tím, změnit tu scénu, prostě se jinak zachovat, zareagovat, než jak je to v našem představení, v našem provedení. Ale když tu situaci měly jít prakticky udělat, nebyly někdy schopný udělat vůbec nic. Bylo to hodně zajímavý.“ (rozhovor č. 4, řádek 21–33)

V neposlední řadě pátý respondent se rozpovídal o konkrétním průběhu představení o kyberšikaně. Vyzdvihuje to, jak vlastní prožitek může zcela změnit vnímání problému, k čemuž nemalou měrou přispívají právě emoce, mnohdy silné a intenzivní.

„No právě ten vlastní prožitek. Fakt se nám už mnohokrát stalo, že některý děti změnily během představení názor a svoje chování na danou věc. Prostě jak se dostaly do nějaký situace tváří v tvář, a my tam hrajem s nima, takže jim to neulehčujeme, tak si najednou kolikrát uvědomily, že vlastně musí, anebo i chtějí jednat jinak. Nebo že chtěj, aby ta situace skončila jinak.

Například v Kyberšikaně nechtěj, aby ten šikanovanej kluk vyskočil z okna. To už je většinou moc úplně na všechny. Ale teprve tady si uvědomí, že třeba něco až zas taková sranda není. Ale k tomu je nutná jejich vlastní zkušenost. Taky nezapomeň, že jsou kolem nich spolužáci a my, takže to jejich jednání má diváky. To vzájemný vnímání má obrovskou sílu. A do toho emoce. Ty udělaj divy.

Samotné je často zaskočí jejich vlastní emoce. Ta síla a intenzita. A emoce těch ostatních samozřejmě. A často pak úplně změni chování, reagují jinak. Často to zaskočí i nás herce...“ (rozhovor č. 5, řádek 48–61)

S emocemi a nutností empatie se pochopitelně v terapii a sociální práci setkáváme dost často. Vnímám ovšem jako potenciální problém, pokud si aktér (herec, terapeut, sociální pracovník) nedokáže udržet profesionální odstup a příliš se s problémy dětí ztotožní, protože to může vést k nekritičnosti a nedostatečně funkční prevenci.

Nemyslím si však, že by to byl případ aktérů Divadla Fórum. Vnímám jsem u nich naopak zdravou dávku sebevědomí a sebereflexe, a především velmi profesionální přístup a soudržnost, která u dětí budí respekt, ale zároveň odstraňuje strach z hodnocení.

7.4 Téma č. 4: Ohlasy a reakce na zážitkovou prevenci Divadla Fórum

Dalším tématem, které se prolíná napříč rozhovory, jsou reakce a ohlasy dětí na jednotlivá představení. Respondenti popisují počáteční ostych a pochyby, které pak během představení postupně přecházejí v údiv, porozumění a konečně radost z prožitku.

Tak například třetí respondentka uvádí:

„Divadlo Fórum má mimo jiné tu výhodu, že může být v reakci na vývoj konkrétního představení před konkrétním publikem velmi flexibilní. Umožňuje dětem zkoumat různé typy chování, aniž by musely být konfrontovány s jejich reálnými důsledky. Navíc, když se něco nepovede dle představ dítěte, tak to může zkusit opakovaně. Žáci si pak odnáší jejich vlastní přímou zkušenost, a ta se pak stává jejich životní moudrostí, na které staví svůj reálný život.“ (rozhovor č. 3, řádek 49–53)

Čtvrtý respondent popisuje počáteční zoufalství dětí, které se staly obětí šikany nebo kyberšikany a které se neměly se svým problémem komu svěřit:

„Když jsem začal tohle divadlo hrát, tak jsem postupně víc a víc viděl zoufalý děti, který měly zkušenosti s šikanou a kyberšikanou. Ale vůbec nevěděly, co s tím. Chodily za náma s prosbou, ať jim pomůžeme – o to víc jsem byl přesvědčený, že to, co děláme, má velký smysl. A když nám na konci programu řekli, že děkují a že se jim to moc líbilo, tak to najednou dávalo smysl.“ (rozhovor č. 4, řádek 15–19)

Samotnou proměnu chování pak vidí následovně:

„Hm... asi největší změnou bylo to, že když s dětmi jednáš jako rovný s rovným, budiš respekt a oni se ti neuvěřitelně otevřou. Pak se přestanou stydět nebo se z něčeho vinit. Ta změna v chování je obrovská. Často se diví, že nejednáme jako ostatní dospělí. Když se ty děti vcítí do děje a zkusí si danou roli, většinou pak ze sebe mají radost. Že to dokázaly, že to prožily a pochopily i motivy jednání těch druhých.“ (rozhovor č. 4, řádek 21–25)

Zmiňuje též specifické reakce dětí z dětských domovů a potřebu „životního trenážeru“:

„Platí to určitě obecně, ale přijde mi hodně důležitý, aby jim někdo ukázal, co všechno se může stát, a že mají různé možnosti, jak to řešit. Děti v dětských domovech mají často nižší sebevědomí a je k nim potřeba přistupovat opatrně. A hlavně je povzbudit, dodat jim důvěru. Ale musí to vycházet z nich. Vždycky to řešení necháváme

na dětech, my jim děláme jen takový jakoby životní trenážér nebo simulátor.“ (rozhovor č. 4, řádek 44–48)

Pátý respondent zároveň také vyzdvihuje praktickou stránku divadla a někdy překvapivé reakce dětí.

„Tak rozhodně je to praktická stránka divadla. Není to přednáška, ale od začátku vlastně s dětma komunikujeme. Za mě hlavní předností je vlastní zapojení žáků do příběhu. Pro ně, ale i pro nás. Každý reaguje trochu jinak, někdy překvapivě. Někdy samozřejmě se reakce a způsoby chování dětí opakují nebo se dají odhadnout.

My jim dáváme možnost, si všechny možný situace nanečisto vyzkoušet. Ono je totiž hezký, když někdo řekne „já bych udělal tohle a bylo by to hotový“, ale druhá věc je to jít prakticky ukázat. Často se zasekne nebo zjistí, že i tahle simulovaná realita je mnohem drsnější a syrovější a dost obtížně se v ní žije.“ (rozhovor č. 5, řádek 21–29)

Respondenti tedy shodně hodnotí reakce a praktický přínos dětem velmi kladně.

7.5 Téma č. 5: Originalita divadla Fórum

Na tématu jedinečnosti a originality přístupu Divadla Fórum se shodnou všichni respondenti.

První respondentka k tomu říká:

„Přiznám se, že jiný preventivní programy moc neznám a na vlastní kůži jsem je nezažila. Z doslechu mám pocit, že většina běžných prevencí na školách probíhá víceméně formou přednášky, popřípadě diskuze.

Samozřejmě k diskusi dochází, ale jde o úplně jinou formu, která přináší divadelní principy, snaží se spojit “účinkující” a děti, dává jim do rukou možnost něco změnit (v té naší fiktivní realitě) a taky možnost se vcítit do situace toho druhého. Je strašně důležitý, aby se dítě mohlo otevřít a zabavit se všech negativních emocí. Moc ráda vzpomínám na situace, kdy se tohle podařilo a kdy dítě – často zjevně poprvý v životě – bylo konfrontovaný se svýma emocema a vyšlo z toho vítězně. Jeho reakce na šikanu se pak úplně změnila.“ (rozhovor č. 1, řádek 62–74)

Druhá respondentka naopak zdůrazňuje interakci, životnost představení a vtažení dětí do děje:

„Ze zkušenosti od syna, kde mají ve škole preventivní programy typu dlouhá přednáška, se naše divadlo odlišuje svojí živostí, poutavým zpracováním, divadlem, spontánním zapojováním dětí, že se tam objevují hry, aktivity atd.

Vyzdvihla bych interakci s dětmi, osobitý a velice vnímavý přístup ze strany týmu divadla k dětem, k danému školnímu kolektivu.“ (rozhovor č. 2, řádek 45–50)

Třetí respondentka dává do kontrastu „klasickou prevenci“, která jí přijde suchopárná a anonymní, a prožitkovou pedagogiku s její flexibilitou, zábavnou formou a zohlednění jedinečnosti každého dítěte:

„Není to klasické vyprávění někoho před tabulí a anonymnímu publiku. Divadlo Fórum podle mě je součástí prožitkové pedagogiky a my se vždy snažíme, abysme se na každou třídu dívali jako na jedinečnou a vnímali její specifické potřeby, naladili se na ně. Aby to bylo zábavné, a hlavně abysme vždy vytvořili bezpečné prostředí. To je z mého pohledu to nejdůležitější – aby se děti mohly volně vyjádřit bez strachu, že je někdo bude hodnotit nebo trestat.“ (rozhovor č. 3, řádek 34–39)

A dodává:

„Divadlo Fórum má mimo jiné tu výhodu, že může být v reakci na vývoj konkrétního představení před konkrétním publikem velmi flexibilní. Umožňuje dětem zkoumat různé typy chování, aniž by musely být konfrontovány s jejich reálnými důsledky. Navíc, když se něco nepovede dle představ dítěte, tak to může zkusit opakovaně. Žáci si pak odnáší jejich vlastní přímou zkušenost, a ta se pak stává jejich životní moudrostí, na které staví svůj reálný život.“ (rozhovor č. 3, řádek 49–53)

Podobně to vnímají i čtvrtý a pátý respondent:

„No, já programy prevence vnímám jako přednášky dětem nebo učitelům. Na rozdíl od Divadla Fórum, který přímo na místě ve třídě pracuje s konkrétním kolektivem dětí.“ (rozhovor č. 4, řádek 38–39)

„Nejsem specialista na preventivní programy, ale co znám i sám ze školy, prevence bývaly spíš takový nudný povídání a strašení. Ano, možná i to k něčemu je dobrý, ale Divadlo Fórum je unikátní svojí praktičností, prožitkem, vlastním prožitkem různých situací, nejen tím, že vidím divadlo, příběh, někdy docela dost silnej, ale sám v něm pak

můžu účinkovat a zkusit ho změnit. Anebo se aspoň pokusit, aby okolí, často zlý a negativní, nezměnilo mě.“ (rozhovor č. 5, řádek 31–35)

Dalo by se tedy shrnout, že všichni aktéři Divadla Fórum staví prožitkovou pedagogiku do ostrého kontrastu vůči „klasickým“ metodám prevence, která se jim v podobě, jak ji znají, jeví jako nezáživná a nefungující.

7.6 Téma č. 6: Role rodiny a pedagoga

I toto se mezi respondenty v různých formách opakovalo. Dosud byla řeč především o prevenci u dětí, nicméně komplexní systém prevence by neměl opomíjet stěžejní roli pedagogů a rodičů. První a druhá respondentka se shodují, že tato role je často opomíjená a není součástí standardní výuky ve škole nebo komunikace doma.

„Prevence je podle mě mimořádně důležitá a jak už jsem říkala, mohla by inspirovat i samotný pedagogy, aby ji nějakým způsobem i sami dokázali více „propašovat“ do své výuky.“ (rozhovor č. 1, řádek 100–102)

„Řekla bych, že se tomu pořád věnuje málo pozornosti. Nevím...Třeba... Myslím tím ze strany státu. Učitelé by v tomhle tématu měli být vzděláváni. Přála bych si dobré psychology, kteří by byli schopni kvalitně kontrolovat a mapovat výskyt rizikového chování, včas jej odhalit a pomoci řešit, ať se minimalizují zlé následky na všech stranách.

Situaci v rodinách nedokážu dostatečně posoudit, určitě to bude individuální. Určitě by byl dobrý nápad začlenit rodiče do preventivních programů typu Divadla Fórum.“ (rozhovor č. 2, řádek 67–73)

Nedostatek kursů pro pedagogy zmiňuje také třetí respondentka, která má navíc pedagogické vzdělání:

„Mám vystudovanou střední školu pedagogickou, takže jsem taky, než jsem přišla k divadlu, byla ve školství. A ani v té době nebyly žádné kurzy pro pedagogy, ve škole se o tom neutroušilo ani slovo, což teď vidím jako jeden z velkých problémů.

Díky Divadlu Fórum jsem zjistila, že jsou cesty, jak by se prevence ve školách dala dělat smysluplně a s radostí nejen nás, ale hlavně dětí a pedagogů. Myslím si ale, že na prevenci se klade malý důraz... v mysli pedagogů.

Oni hodně často chtějí hlavě jen učit svoje předměty a zbytek je spíš zatěžuje. K takovýmto pedagogům asi jen těžko přijde dítě o pomoc. Na to na školách hodně narážíme. Já mám ale opačný názor: když se dá daleko větší důraz na bezpečné prostředí ve třídě, škole, sborovně, tak se daleko líp vytváří zdravé sociální vazby, kritické myšlení, učení v souvislostech...“ (rozhovor č. 3, řádek 56–69)

Čtvrtý respondent naopak klade důraz na rodinu a její roli při prevenci.

„Myslím, že rizikový chování ve školách začíná vždy u rodiny každého z dětí. Takže bych se zaměřil i na vztahy v rodině a výchově, protože když ta bude v pořádku, tak se i děti k sobě budou chovat líp.“

Na osvětu mezi rodičema a na komunikaci. Děti se často bojí doma promluvit... rodiče musí dětem jasně a názorně ukázat, že nejde o zločin a trest.“ (rozhovor č. 4, řádek 65–70)

Velmi zajímavý mi přišel vhléd pátého respondenta, který varuje, že strašení dětí jako prevence nefunguje, a zdůrazňuje provázanost prevence v rodině, škole, výchově a vzdělávání obecně:

„Když jsem chodil já na základku, pamatuju si prevenci proti kouření. Nudná přednáška, ze který jsme měli spíš srandu, teda my znamená nás pár kluků, který už s kouřením experimentovali a někteří se v budoucnu bohužel i kuřáky stali. Ale určitě lepší něco než nic, nicméně když budeme pouze o šikaně mluvit a notabene strašit agresory, že je to trestný čin, fajn, proč ne, ale pokud se odehraje fakt hodně emoční setkání trvajících hodinu a půl, může to prostě ovlivnit daleko víc. A taky na daleko dýl.“

Nejde jen o práci ve škole, ale i s rodinama. On ten problém dost často začíná doma. Vzdělávání, školství by mělo být víc komplexní. Mělo by se víc spolupracovat, tím myslím, škola, pedagogové, psychologové, výchovní poradci a já nevím kdo ještě, navzájem, s rodinama, prostě víc a komplexně se zabývat chováním a vývojem žáků.“ (rozhovor č. 5, řádek 69–79)

Respondenti se tedy opět shodují, že prevence na školách a v rodině je dle jejich poznatků a zkušeností nedostatečná. Jako řešení navrhuje více komplexní systém prevence jak v rodině, tak ve škole, který by zahrnoval i prožitkové vzdělávání.

7.7 Téma č. 7: Prožitek a vcítění

I když se téma prožitku a vcítění opakovaně objevuje i v dalších tématech a částečně se s nimi překrývá, považuji za nutné ho vyčlenit a popsat zvlášť, a to vzhledem k jeho důležitosti pro prevenci v Divadle Fórum. Toto téma zmiňují jako naprosto zásadní všichni respondenti.

První respondentka: *„No v tomhle můžu mluvit jenom za sebe. Já vnímám jako stěžejní prožitek, který děti mohou během představení pocítit. Měly by jasně cítit, že na to nejsou samy. Vytvořit atmosféru bezpečí a důvěry, a to nejen slovy.“* (rozhovor č.1, řádek 43-45)

„Vlastní prožitek rozhodně pomůže v pochopení problému a taky v předání toho porozumění dětem. Taky považuju za zásadní naše 100% nasazení, aby děti mohly mít jistotu, že jsme tam v tu chvíli pro ně, že jsme na jedné lodi, společně formou hry vyplujeme a na konci se společně bezpečně vylodíme.“ (rozhovor č. 1, řádek 49–52)

Podle druhé respondentky: *„Během účinkování v Divadle Fórum často vyšlo najevo, že si děti dávají za vinu, že chování agresora nějakým způsobem způsobily nebo vyprovokovaly. Často taky něčím vybočují z řady a odlišují se, takže můžou být společensky stigmatizovány. V divadle se s tím formou prožitku dá situačně pracovat a postupně to odbourávat.“* (rozhovor č. 2, řádek 26–29)

„Jestli se změnil můj pohled na prevenci? Jednoznačně. Prožitkové pojetí prevence a možnost interakce dodávají všemu živost a intenzitu, kterou podle mě obecná prevence postrádá.“ (rozhovor č. 2, řádek 63–65)

„No možná „rady“ je špatný slovo. Spíš myslím na předávání dětem správných reakcí a návyků formou prožitku. Konkrétně si děti můžou zkusit v rovině fikce, jak se můžou bránit a adekvátně reagovat. Důležitý je, že se cítí natolik bezpečně, aby do toho šly naplno, aby se úplně otevřely. Došlo mi, že díky Divadlu Fórum můžeme dát dětem opravdu kvalitní a funkční nástroj, jak s tímto problémem pracovat.“ (rozhovor č.3, řádek 20-24)

Třetí respondentka zdůrazňuje, že: *„Právě to, že děti můžou být v prožitku tady a teď, který je zarámovaný zpětnou vazbou, a přitom v bezpečném prostředí roviny fikce.“* (rozhovor č. 3, řádek 27–28)

Čtvrtý a pátý respondent k tomu doplňují: „*Mělo by se asi víc experimentovat s novými a alternativními metodami prevence, včetně prožitkového divadla. Jednostranná komunikace a kázání starších většinou moc nefunguje.*“ (rozhovor č. 4, řádek 61–63)

„*Nejsem specialista na preventivní programy, ale co znám i sám ze školy, prevence bývaly spíš takový nudný povídání a strašení. Ano, možná i to je k něčemu je dobrý, ale Divadlo Fórum je unikátní svojí praktičností, prožitkem, vlastním prožitkem různých situací, nejen tím, že vidím divadlo, příběh, někdy docela dost silnej, ale sám v něm pak můžu účinkovat a zkusit ho změnit. Anebo se aspoň pokusit, aby okolí, často zlý a negativní, nezměnilo mě.*“ (rozhovor č. 5, řádek 31–35)

Jednoznačně lze tedy vidět, jakou důležitost přikládají herci formě prožitku, což je také hlavní element, kterým se Divadlo Fórum liší od jiných forem prevence.

7.8 Shrnutí výzkumného šetření

Ve výzkumném šetření jsem se snažil v první řadě zdůvodnit a podrobně popsat výzkumný problém tj. využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách, jeho hlavní témata a cíle, výběr souboru i užitých kritérií, způsob zpracování dat a získané výsledky. V rámci šetření jsem předem formuloval 7 výzkumných otázek a podle výsledků interview s 5 respondenty jsem vymezil 7 hlavních témat, která jsem podrobně rozvedl ve výše uvedených částech této zprávy. Na základě tam dosažených výstupů bych nyní rád shrnul získané odpovědi na své výzkumné otázky.

Otázka 1: Jak jsi/jste vnímal/a problém šikany, kyberšikany před vlastní zkušeností z účinkování v Divadle Fórum?

Prakticky všichni participanti měli určitou představu o problematice šikany ve školách, někteří jen zprostředkovanou, ale často také bezprostřední, buď jako vlastní prožitek nebo jako rodiče dětí. Podle jejich vyjádření osobní zkušenost z angažovanosti Divadla Fórum v prevenci jejich vnímání účinnosti této prevence značně a vesměs pozitivně ovlivnila.

Otázka 2: Došlo u tebe/vás k nějaké změně ve vnímání problému v rámci tvého/vašeho účinkování v Divadle Fórum?

Respondenti se shodovali v tom, že před svou účastí na účinkování netušili, jak častý a rozšířený problém šikana představuje a jak hluboký nebo dokonce tragický dopad na děti může mít. Po účasti na prevenci Divadla Fórum se cítí k problému šikany vnímavější, pozornější i angažovanější a pokud na něj narazí, snaží se ho řešit buď osobním zásahem nebo kontaktováním příslušných institucí např. školy, dětského domova či policie.

Otázka 3: Jsou nějaké prvky Divadla Fórum, které pro tebe/vás byly nové a zaujaly tě/vás natolik, že ovlivnily něco ve tvém/vašem vnímání problémů žáků nebo tvého/vašeho přístupu k jeho řešení?

Hlavním všeobecně velice oceňovaným takovým prvkem byl nový, herecky i společensky velice přitažlivý přístup Divadla Fórum, který spočívá v tom, že jde o interakci s žáky, kteří se zapojují do příběhu, děj přímo prožívají, a to na místě, které jim je dobře známé a v němž se mohou cítit bezpečně. V důsledku toho se mohou více otevřít a svěřit se třeba i s traumaty, o kterých jejich okolí a někdy i rodina nevěděly.

Otázka 4: Odlišuje se podle tebe/vás něčím Divadlo Fórum a ostatní programy prevence?

Odpovědi na tuto otázku se někdy prolínaly s těmi na otázku 3. Hlavní odlišností podle respondentů bylo to, že Divadlo Fórum je unikátní svojí praktičností, vlastním nebo společným prožitkem různých situací, v nichž děti mohou samy účinkovat a zkusit je měnit. Další výhodou Divadla Fórum je podle respondentů to, že představení se hrají po celé republice a neomezují se jen na Prahu a okolí. Sami respondenti tak pozitivně vnímají, že mohou oslovit i děti z různých oblastí a sociálních vrstev, například při akcích v dětských domovech a získat tím pádem větší povědomí o tom, jaká je situace i v prostředích, v nichž se běžně nepohybují.

Otázka 5: Je něco, co v rámci prevence Divadla Fórum funguje natolik, že bys/byste to vyzdvihl/a? Něco, s čím máš/máte opakovanou vlastní zkušenost napříč různými tématy?

Participantů vesměs oceňují, že Divadlo Fórum může být v reakci na vývoj konkrétního představení velmi flexibilní a umožňuje dětem zkoumat různé typy chování. Pokud se něco nevyvíjí podle představ dítěte, může to zkusit opakovaně a potom si odnáší vlastní přímou zkušenost, která se pak může kladně projevit i v jeho dalším životě. Často reakce dětí a jejich otevřenost zaskočily i samotné herce. Dále někteří účastníci

vyzdvihují to, jak funguje profesionalita a sehranost celého týmu Divadla Fórum, což také značně přispívá ke kvalitě programu.

Otázka 6: Změnil se anebo upravil tvůj/váš pohled na prevenci ve školách během tvého/vašeho působení v Divadle Fórum?

Obecně se podle respondentů projevuje nedostatek prevence, zejména té kvalitní. Děti a často i učitelé přitom někdy podle jejich zkušeností vnímají prevenci jako něco suchopárného a odtrženého od reálného života. Během působení v Divadle Fórum vesměs zjistili, že existují cesty a způsoby, jak ji dělat smysluplně a s potěšením pro všechny zúčastněné, přičemž interaktivní a prožitkové formy prevence, jak je realizuje Divadlo Fórum, by mohly ke změně případného negativního vnímání prevence podstatně přispět.

Otázka 7: Je něco, co bys/byste rád/a doplnil/a k tématu prevence rizikového chování na školách?

Účastníci preventivních programů Divadla Fórum se v odpovědích na tuto otázku shodovali zejména v tom, že rizikové chování ve školách nebo ústavěch zřejmě začíná u rodiny každého dítěte. Pedagogové, psychologové, výchovní poradci a asistenti pedagogů by se dle nich měli více zaměřit na vztahy v rodinách, intenzivněji s nimi spolupracovat a komplexně se zabývat vývojem a chováním žáků. Objevil se i názor, že by mohlo být užitečné začlenit také rodiče do preventivních programů typu Divadla Fórum.

Z výše uvedeného je patrné, že prožitkové divadlo funguje a hlavní část mé výzkumné hypotézy, že prvky Divadla Fórum v rámci prevence, resp. představení tohoto divadla, fungují, se tedy potvrdila. I když se respondenti shodli i na tom, že Divadlo Fórum a prožitek funguje lépe než běžná prevence, často zároveň uváděli, že nemají dostatek informací či osobní zkušenosti s běžnou prevencí, kterou často znali spíše zprostředkovaně z vyprávění či médií. Proto na základě tematické analýzy nelze dojít k jednoznačnému a objektivizovanému závěru ohledně doplňující výzkumné hypotézy, zda prvky Divadla Fórum fungují lépe než běžná prevence. I když spíše z výzkumu vyplývá, že preventivní programy založené na prožitku jsou více efektivní než ostatní.

Závěrem bych rád ocenil, že se všichni účastníci výzkumného programu shodovali v tom, že je účast na prevenci Divadla Fórum baví a naplňuje a že práce s dětmi jim přináší silné zážitky a osobní prožitky. Znamená pro ně velkou přidanou hodnotu k jejich práci v divadle, kterou všech pět respondentů považuje za něco jako poslání.

8 DISKUSE

Tato bakalářská práce je založena na výzkumném šetření použití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školských zařízeních nebo zařízeních podobného typu. V první řadě jsem formuloval výzkumné otázky a pak začal vyhledávat respondenty, což mi usnadnila skutečnost, že jsem hledal v okruhu herců Divadla Fórum. Podle mého názoru se mi podařilo vytvořit zajímavý a kvalitní výzkumný soubor. Rozhovory s respondenty se uskutečnily po dohodě s nimi buď v kavárně, nebo v prostorách Divadla Fórum, kde nám prostředí, snadná dostupnost i nízká hladina hluku velice vyhovovaly.

Pro rozbor výsledků rozhovorů jsem využil tematickou analýzu, v jejímž rámci jsem identifikoval řadu témat, z nichž jsem nakonec vybral 7, která jsem vyhodnotil jako nejdůležitější a klíčová.

Výzkumnou sondu tohoto druhu jsem prováděl poprvé a bez dřívější zkušenosti s vedením polostrukturovaného rozhovoru. Proto jsem byl na začátku poněkud nejistý přesto, že jsem se na rozhovory poměrně důkladně připravil. Nakonec mne příjemně překvapily a rychle také začaly bavit (určitě i díky snaze a pozitivnímu přístupu participantů, kteří navíc pocházeli ze stejného pracovního prostředí). Konečné přepisy rozhovorů někteří účastníci, kteří o to projevíli zájem, následně autorizovali.

Podle mého názoru se podařilo cíl výzkumu, tj. zjistit, jak účinkující zpracovávají příběhy představení s ohledem na jejich funkci prevence rizikového chování, naplnit.

Odpovědi respondentů, ačkoliv ti pocházeli ze stejného uměleckého prostředí, byly dosti rozdílné a pestré a každá z nich odrážela trochu jiný životní příběh nebo přístup.

Apel na profesionalitu a schopnost improvizace určitě otevírá téma, zda a do jaké míry mohou tento koncept naplňovat i neherci, pro něž primárně je Divadlo utlačovaných, z něhož (viz výše) koncept našeho Divadla Fórum vychází, koncipováno. Neprofesionálové přece jen nejsou často schopni udržet kontinuálně dějovou a obsahovou linku během představení. Stejně tak výkon a projev profesionálních herců v sobě nese odlišnou míru jevištních zkušeností, řemeslného vybavení a schopností práce s prostorem, jazykem a pohybem než je možné u amatérů. Dalším tématem by mohla být míra kvalifikovanosti samotných herců, která je bezesporu velmi důležitá. A po odpovědích respondentů by na další samostatnou kapitolu vydala úvaha o možnosti využití prvků Divadla Fórum při práci s dětmi, které mají výchovné problémy. Tím, že

Fórum působí i v dětských domovech a výchovných ústavech, je zde určitě velký potenciál pro spolupráci i na této úrovni. Stejně tak pro systematickou spolupráci s výchovnými poradci ve školách či školními psychology.

Na druhé straně se ve výzkumu neobjevily nebo přesněji řečeno nebyly zmiňovány žádné rozdíly ve výsledcích či přínosech prevence, pokud šlo o jednotlivé regiony, stáří žáků ani druh škol nebo ústavů. Také se u žádného z participantů neobjevily žádné kritické připomínky, poznámky nebo nové podněty k samotnému pojetí zkoumané primární prevence.

Tato skutečnost může vyplývat z toho, že respondenti pocházeli z prostředí Divadla Fórum, byli jím nesporně poněkud ovlivněni a tím jejich pozice i odpovědi nemusely nutně být úplně nezávislé nebo neutrální.

ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce byla prevence rizikového chování ve školách a využití prvků Divadla Fórum pro prožitkové vzdělávání. Teoretická část se nejprve zabývala negativním a problémovým chováním, se kterým se na školách můžeme setkat. Dále jsem se pokusil o nastínění primární prevence, která by měla vést ke zlepšení tohoto chování.

Vzhledem k rozšířenému a dlouhodobě známému a diskutovanému problému šikany, jsem se zaměřil na její příčiny, důsledky a možnosti řešení. Rozbor šikany jsem rozšířil o jeho „aktualizovanou“ verzi: kyberšikany. S ohledem na nový fenomén sociálních sítí, ke kterému se váže mnoho problémů a aspektů, které by vydaly na samostatnou práci. Ne náhodou je téma kyberšikany v nabídce představení Divadla Fórum jedním z nejžádanějších.

V rámci výzkumné sondy jsem se pokusil na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů zjistit, zda a jakým způsobem v rámci prevence fungují principy Divadla Fórum a preventivních programů založených na prožitku.

Na základě zpracování pomocí tematické analýzy bylo odhaleno sedm hlavních témat. Jde pochopitelně o subjektivní názor mých pěti kolegů, který je však podložen dlouholetou zkušeností práce s dětmi v rámci preventivních programů i jejich vlastními životními a profesními zkušenostmi.

Další výzkum na tomto poli by mohl být v budoucnu zaměřen na zkušenosti s tímto typem prevence jak u dětí samotných, tak také u pedagogů a případně i rodičů, kteří by mohli být prevenčnímu představení přítomni, nebo kteří by se ho sice nezúčastnili, ale o jeho průběhu a výsledných dojmech by s dětmi následně hovořili.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Boal, A. (1979). *The Theatre of the Oppressed*. Urizen Books.
- Černá, A., Dědková, L., Macháčková, H., Ševčíková, A., & Šmahel, D. (2013). *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Grada Publishing.
- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Grada Publishing.
- Hutyrová, M. (2019). *Děti a problémy v chování*. Portál.
- Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., & Dědová, M. (2016). *Psychologie školní šikany*. Grada Publishing.
- Kolář, M. (2001). *Bolest šikanování*. Portál.
- Lovasová, L. (2005). *Šikana*. Linka bezpečí.
- Macková, S. (2004). *Dramatická výchova*. Janáčkova akademie múzických umění v Brně.
- Martínek, Z. (2009). *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Grada Publishing.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada Publishing.
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P., Budinská, M., Čablová, L., Černý, M., Doležalová, P., Gabrhelík, R., Holická, N., Charvát, M., Jindrová, M., Jurystová, L., Kolář M., Kolářová, S., Kubů, P., Macková, L., ... Veselá, M. (2015). *Prevence rizikového chování ve školství*. Univerzita Karlova v Praze, 1.lékařská fakulta, Klinika adiktologie.
- Moore, D., & Urbanová, L. (2023). *Mezi jevištěm a hledištěm*. Karolinum.
- Procházka, M. (2019). *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. Pasparta.
- Santos, B., Boal, J., & Boal, A. (2016). *Divadlem ke změně. Vybrané texty k divadlu utlačovaných*. Antikomplex.
- Šafránková, D. (2019). *Pedagogika, 2.*, aktualizované a rozšířené vydání, Grada Publishing.
- Štech S., & Zapletalová, J. (2013). *Úvod do školní psychologie*. Portál.

Internetové zdroje

- Arsenio, W. F., Lemerise, E. A. (2001). *Varieties of childhood bullying: Values, emotion processes, and social competence*. *Social Development*, 10, (1), p. 59–73.
<https://doi.org/10.1111/1467-9507.00148>
- Blahutková, M., & Charvát, M. (2008). *Šikana ve škole*. Masarykova univerzita.
https://www.ped.muni.cz/z21/puv/sb07_aspekty_zdravi/cze/blahutkova_charvat_cz.pdf
- Craig, W. M., Pepler, D., & Atlas, R. (2000). *Observations of bullying in the playground and in the classroom*. *School Psychology International*, 21, p. 22–36.
<https://doi.org/10.1177/0143034300211002>
- Čech, T. (2011). *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol*. Masarykova univerzita v Brně.
https://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/43/realfinal_cek.pdf
- Dolejš, M., & Orel, M. (2017). *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Univerzita Palackého v Olomouci.
DOI:10.5507/ff.17.24452524
- Divadlo Fórum. (n.d.). Divadlo Fórum. <https://www.forumppv.cz>.
- Fórum – Učíme prožitkem. (n.d.) Učíme prožitkem. <https://www.ucimeprozitkem.cz>.
- Havlínová, M., & Kolář, M. (2001). *Sociální klima v prostředí základních škol*. MŠMT ČR. <https://www.klimes.us/mojeprace/socialniklima.pdf>
- Janošová, P. (2011). *Šikana a vyčleňování žáků na základní škole*. Technická univerzita v Liberci. <https://dspace.tul.cz/server/api/core/bitstreams/a4bffe78-403c-411b-a1a6-78e198fdf8c0/content>
- Karimov, U. U. (2021). *Scientific and Theoretical Foundations of the Formation of the Social Environment in the Family*. *Oriental Journal of Social Sciences*, 1(01), 37–40.
<https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-06>.
- Kolář, M. (2003). *Specifický program proti šikanování a násilí ve školách*. MŠMT ČR.
<https://www.msmt.cz>
- Kolář, M. (2009). *Diagnostika a léčba šikanování v praxi. Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. 13-26.
https://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf

- Kolář, M. (2013). *Výcvik odborníků v léčbě šikany*. Pražská vysoká škola psychosociálních studií. <https://www.sikana.org/vycvikodborniku.pdf>
- Marková, M. (2008). *Vliv sociálních faktorů na problémové chování adolescentů*. *Pediatric pro praxi*, 9.3: 190-191. https://www.pediatricpropraxi.cz/artkey/ped-200803-0011_Vliv_socialnich_faktoru_na_problemove_chovani_adolescentu.php
- Oripovna, Shukurova N. (2020). *Development, Upbringing and Socialization of Personality*. *International Journal on Integrated Education*, vol. 3, no. 1, pp. 139-143. DOI: 10.31149/ijie.v3i1.63
- Petrek, N., & Martanová Pavlas, V. (2020). *Problémový žák a problémové chování z pohledu školních metodiček prevence*. *Psychologie a její kontexty*. <https://doi.org/10.15452/PsyX.2020.11.0004>
- Pospíšil, R. (2006). *Šikana a školní klima – dílčí výsledky výzkumu*. In: Sborník z konference. Masarykova univerzita. <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/695086>
- Remsová, L. (2011). *Divadlo utlačovaných a jeho edukační možnosti v sociální pedagogice*. Masarykova univerzita v Brně. <https://is.muni.cz/th/objv/Remsova.pdf>
- Stejskal, B. (2009). *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*, s.35., www.sikana.org

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1: OTÁZKY K ROZHOVORU.....	I
PŘÍLOHA 2: INFORMOVANÝ SOUHLAS.....	II

PŘÍLOHA 1: OTÁZKY K ROZHOVORU

- Jak jsi/jste vnímal/a problém šikany, kyberšikany před vlastní zkušeností z účinkování v Divadle Fórum?
- Došlo u tebe/vás k nějaké změně ve vnímání problému v rámci tvého/vašeho účinkování v Divadle Fórum?
- Jsou nějaké prvky Divadla Fórum, které pro tebe/vás byly nové a zaujaly tě/vás natolik, že ovlivnily něco ve tvém/vašem vnímání problémů žáků nebo tvůj/váš přístup k jeho řešení?
- Odlišuje se podle tebe/vás něčím Divadlo Fórum a ostatní programy prevence?
- Je něco, co v rámci prevence Divadla Fórum funguje natolik, že bys/byste to vyzdvihl/a? Něco, s čím máš/máte opakovanou vlastní zkušenost napříč různými tématy?
- Změnil se anebo upravil tvůj/váš pohled na prevenci ve školách během tvého/vašeho působení v Divadle Fórum?
- Je něco, co bys/byste rád/a doplnil/a k tématu prevence rizikového chování na školách?

PŘÍLOHA 2: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Byl/a jste přizván/a k rozhovoru za účelem získání dat pro kvalitativní výzkum k bakalářské práci Petra Buriana. Tento výzkumný projekt probíhá v rámci bakalářského studia na Pražské škole psychosociálních studií. Téma práce je: „Využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách“. Ujišťuji Vás, že Vaše spolupráce na výzkumném projektu je zcela dobrovolná a že máte právo kdykoliv z tohoto projektu odstoupit. Vaše účast na projektu spočívá v nahrávaném rozhovoru. Vaše identita, stejně jako identita lidí, jejichž jména jste v rozhovoru použil/a, zůstane v anonymitě. Získaná data budou použita pouze pro účely této bakalářské práce. Vaše účast na projektu nenese žádná rizika. Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci dat. To znamená, že budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je. Svým podpisem souhlasíte s poskytnutím rozhovoru za výše uvedených podmínek, pro účely bakalářské práce Petra Buriana. Jedna kopie tohoto formuláře náleží Vám.

V: .....

Dne: .....

Jméno: .....

Jméno: .....

Podpis: .....

Podpis .....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Petr Burian

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii (Bc.)

Název práce: Využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Plchová

Rok dokončení práce: 2024

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh): 108 228

Přímé citace: 2 603

Ostatní text: 105 625

Celkový počet znaků: 119 962

Počet pramenů a literatury: 35

Počet titulů české literatury a pramenů: 30

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 5

Text práce ve formátu PDF:

BP_Petr_Burian_Vyuziti_prvku_Divadla_Forum_pri_primarni_prevenci_ve_skol
ach

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX:

BP_Petr_Burian_Vyuziti_prvku_Divadla_Forum_pri_primarni_prevenci_ve_skol
ach

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Petr Burian

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Plchová

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 72, počet znaků hl. textu vč. lit., bez příloh: 108 228

Počet stránek příloh: 23

Počet titulů v seznamu literatury: 35

Procento podobnosti z antiplagiátorského systému Theses:

Komentář k závěrům kontroly z Theses

Ze závěrů kontroly z Theses nevyplývá žádný poznatek, který by byl v rozporu s originalitou zpracování práce a správným uváděním použitých zdrojů.

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Oborová příslušnost tématu

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Originalita tématu a jeho zpracování

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Využití výzkumných empirických metod

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Využití praktických zkušeností

☒	☐	☐	☐	☐
-------------------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jak Vy osobně vnímáte přínos profesionality v hereckém přístupu u protagonistů Vašeho souboru při využití prvků Divadla Fórum v primární prevenci v kontrastu s původním posláním tohoto konceptu jako prostoru pro divadelní vyjádření nevidadelníků?

Díky Vašemu výzkumnému šetření se pro Vás otevřely nové možnosti využití prvků Divadla Fórum i v jiných oblastech sociální práce. Máte konkrétní představu o způsobu dalšího uplatnění tohoto konceptu?

Přinesly Vám osobně účinkování ve Vašem souboru, účast na primární prevenci ve školách, a především podněty z Vašeho výzkumného šetření nějakou změnu ve vnímání problematiky šikany a kyberšikany?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Jako velký přínos celé práce vnímám její originalitu. Jednak v samotném tématu využití prvků Divadla Fórum v primární prevenci ve školách, ale především v jedinečnosti autorových možností náhledu na danou problematiku. Ta vychází z uplatnění jeho původní herecké profese, díky níž je součástí souboru, jenž se výše zmiňované tematické věnuje, v kombinaci se studiem sociální práce, které mu dává možnost hlubšího porozumění problematice sociálně patologických jevů. Tato jedinečnost v sobě ovšem na druhou stranu nese zvýšené nároky na autora práce, který musí při výzkumném šetření o to pečlivěji dbát na to, aby se vyvaroval osobní předpojatosti. Tohoto úskalí si byl autor, jak sám uvádí, velmi dobře vědom a během celého procesu s ním zodpovědně pracoval. Teoretická část práce je obsahově i formálně velmi zdařilá. Praktická část odpovídá potřebám výzkumného šetření, které správně naplňuje, popisuje a interpretuje. Cíl výzkumu je jasně definován a jeho průběh a výsledek adekvátně popsán. Bakalářská práce odpovídá nárokům na závěrečnou práci tohoto typu.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis:
17. 5. 2024

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Petr Burian

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Využití prvků Divadla Fórum při primární prevenci ve školách

Oponent práce: PhDr. Hana Hejná

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 108.228

Počet stránek příloh: 23

Počet titulů v seznamu literatury: 35

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Formulujte dostatečně hlavní výzkumnou otázku a odpovězte na ni.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autor zvolil téma, které mu je odborně velmi blízké. V teoretické i praktické části práce svou odbornou kompetenci využívá. Teoretická část je zpracována po obsahové stránce velice zdařile. Využívá odborné zdroje a správně odkazuje na jejich použití. Po formální stránce je však text zbytečně rozdroben do mnoha podkapitol, které jsou velice krátké, zvláště pak kapitola 3.10.3.

Praktická část je rozčleněna do podkapitol, které by pro logiku výzkumného postupu mohly být seřazeny v jiném pořadí. Cíl výzkumu je správně definován, dílčí výzkumné otázky jsou přílehlavé cíli výzkumu. Hlavní výzkumná otázka není jasně označena, i když se na ní autora ve výsledcích výzkumu odkazuje. K výsledkům šetření se autor dostává v kapitole 7.8, kde odpovídá na vedlejší výzkumné otázky. V Diskusi autor spojuje dosažené výsledky výzkumného šetření, teoretickou část i vlastní odbornou zkušenost. V Závěru autor navrhuje další témata, která by byla pro formu Divadla Fórum a témata dopívající generace vhodná a žádoucí.

Bakalářská práce, splňuje požadavky na závěrečnou práci tohoto typu.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně - velmi dobře (dle obhajoby)

Datum, podpis:

14.5.2024

